

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2012:18

Om sjukhusbibliotek i Sverige under 1930-talet
En litteraturstudie av idéer om biblioteksverksamhet på sjukhus

INGER FURBERG

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© **Författaren/Författarna**
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Om sjukhusbibliotek i Sverige under 1930-talet – en litteraturstudie av idéer om biblioteksverksamhet på sjukhus

Engelsk titel: On Hospital libraries in Sweden in the 1930's – a literature study of ideas regarding library business in Hospitals

Författare: Inger Furberg

Kollegium: 1

Färdigställt: 2012

Handledare: Magnus Torstensson

Abstract: The study concerns the history and development of hospital libraries in Sweden in the beginning of the 1900 century. Focus is on the 1930 decade, the time of major expansion of the area. The study is based on study of literature, mainly from articles but also from a few booklets from the time. The purpose of the study is to find out how the libraries were described in the literature of the time and which goals and tasks they had. It is also to make it possible to increase understanding of the history of hospital libraries, using it as an inspirational source for development of today's business in a time of major change. The result of the study shows that those goals and ideas are still valid and serve well as an inspirational basis for development of today's hospital libraries.

Nyckelord: sjukhusbibliotek, bibliotekshistoria, biblioteksverksamhet

1	Inledning	4
1.1	Introduktion.....	4
1.2	Bakgrund om sjukhusbibliotek	5
1.3	Problemställning	7
1.4	Syfte	8
1.5	Frågeställningar.....	8
1.6	Tidigare forskning och litteratur	9
1.7	Disposition	11
2	Metod, material och avgränsningar.....	12
2.1	Metod	12
2.2	Material	15
2.3	Avgränsningar.....	16
3	En bakgrund om sjukvård, friskvård och folkbibliotek i Sverige.....	16
3.1	Om sjukvård och friskvård.....	16
3.2	Om folkbibliotek och deras utveckling i början av 1900-talet	18
4	Resultat	19
4.1	Om hur det började och varför.....	19
4.2	Ett, blygsamt, led i sjukvården.....	23
4.3	Kulturell pionjär och medicin	27
5	Analys	29
5.1	Hur sjukhusbiblioteken skildras i de utvalda texterna	29
5.2	Vilka var då deras uppgifter, funktioner och mål	32
5.2.1	Kulturförmedlare.....	33
5.2.2	Förmedlare av hälsa	34
6	Diskussion.....	35
7	Sammanfattning	37
	Källförteckning	39

1 Inledning

I dagens samhälle är kopplingen mellan kultur och hälsa av stort intresse. Det skrivs och talas mycket om hur en god hälsa kan främjas av kultur i vid bemärkelse. Ett begrepp som friskvård diskuteras flitigt i olika sammanhang, vad det kan innehålla och hur det kan tillämpas. Detta är en uppsats som handlar om sjukhusbibliotek, om kultur för människor på sjukhus.

1.1 Introduktion

Jag arbetar som undersköterska sedan flera år tillbaka och har tidigare studerat idéhistoria. När jag nu ska skriva en uppsats i Biblioteks- och Informationsvetenskap så vill jag skriva om ett område som finns nära mig eller kanske snarare en skärningspunkt mellan olika områden, nämligen om sjukhusbibliotek. Jag är intresserad av sjukhusbibliotekets identitet så som den har varit tidigare, som den är nu och som den kan utvecklas till att bli i framtiden. Jag är övertygad om att bibliotek på sjukhus behövs och har en viktig funktion att fylla och en potential att utveckla inte bara för det lokala sjukhuset, för alla de människor som rör sig där, utan också för samhället i stort.

Sjukvårdens organisation förändras ständigt, ofta inte i någon tydlig riktning. Bibliotek på sjukhus måste därför kunna vara flexibla i stor utsträckning och kunna anpassa sig till stora förändringar, både när det gäller besöksgrupper och ekonomiska resurser. I en debattartikel i Göteborgsposten 2008-09-28 skriver Sophie Persson, vd för Bibliotekstjänst, om bibliotekens framtidsutsikter. Hon efterlyser mer debatt om vad vi ska ha biblioteken till, skriver om behovet av tydligare mål, på lokal nivå, för biblioteken. Bibliotekens roll som medel för att nå viktiga samhällsmål ska inte underskattas, menar hon och fortsätter med att de kanske har en del att lära av näringslivet när det gäller bemötande av besökare, eller detaljhandelns sätt att presentera sitt utbud. Nytankande behövs för att skapa de attraktiva mötesplatser som biblioteken kan vara utifrån sina unika, lokala förutsättningar.

Dessa tankar och önskemål är inte på något sätt nya. Att biblioteksverksamhetens centrala del är att vara kontaktförmedlare mellan människor och ord, i en eller annan form, och att biblioteken ska fungera som mötesplatser. I ”Bibliotekarieyrket – en orientering för aspiranter och biblioteksstyrelser” av Greta Linder från 1947 skriver författaren om att huvudnerven i all biblioteksverksamhet är målet att sätta ”rätt bok i rätt hand i rätt ögonblick”. (1947, s. 4)

En ny kulturproposition har kommit under september 2009. Behovet av debatt och reflektion om och över gamla och nya tankar är uppenbart. Att årets bibliotek 2009 är ett sjukhusbibliotek, nämligen Drottning Silvias barn och ungdomssjukhus bibliotek, är ju en uppmuntran och förhoppningsvis ett tecken på att denna typ av bibliotek har framtiden för sig.

Jag vill med min uppsats bidra till en mer övergripande historia om sjukhusbibliotekens uppkomst och utveckling. Att känna sin historia är viktigt för att se de stora linjerna, perspektiven och tendenserna i den händelseutveckling som sker just nu. Detta är den inriktning som jag vill peka ut som mitt intresseområde.

1.2 Bakgrund om sjukhusbibliotek

I "Människor och händelser i Bohuslandstinget 1863-1998", (1998), sammanställd av Pia Naurin och Maud Pihlblad, finns ett avsnitt som heter "Kultur betyder odling" där beskrivs utvecklingen av sjukhusbiblioteken så här; "Det som i tidernas begynnelse började som en osorterad hög böcker i en vrå, växte till välskötta bibliotek med resurser." (1998, s.122) En beskrivning av hur man som patient kunde uppleva miljön på ett sanatorium finns också med, värt att nämna; "...patientens underläge men även sanatoriepersonalens vilja att se till hela patientens behov, inte bara till den rent kroppsliga behandlingen." Sanatoriets beskrivs; "Denna värld styrdes av ett fast reglemente, krav på renlighet, ordning och lydnad, men gav också i gengäld omvårdnad och vänskap, i de flesta fall återvunnen hälsa och ett rikt kulturutbud." "Man lärde sig att helheten var viktig och att också hjärnan måste få sin gymnastik. Tuberkulos var en långdragen sjukdom och sysslöshet kunde åstadkomma grubbel och kanske en tidig resignation när tillfrisknandet dröjde. Att läsa ansågs nyttigt och lämpligt." (1998, s. 134f)

Egentligen kan man säga att det var det första världskriget som aktualiserade frågan om bibliotek på sjukhus, och då som en del av den omsorg om de sårade soldaterna som man ville ge. Under krigets sista år fanns det ett sådant arbete koncentrerat till militärsjukhusen. När det sedan blev fred så visade det sig att böckerna och arbetet med dem kommit att spela en stor roll inom sjukvården. Biblioteksarbetet organiserades då för att fungera på sjukhus även i fredstid. (Linder & Söderberg 1937, s. 2) "...en sjukhusvistelse... kan betyda ett sällsynt tillfälle att en smula i lugn och ro få ägna sig åt läsning." (1937, s. 5)

I rapporten om sjukhusbibliotek från 1976, av arbetsgruppen för undersökning av biblioteksverksamheten vid sjukhus, kan man ta del av något om sjukhusbibliotekens historia i korthet. Sjukhusbiblioteksverksamhet av folkbibliotekskaraktär har funnits i Sverige sen 1920-talet. Det började med frivilliga insatser för att sjukhusens patienter skulle få möjlighet till tillgång till litteratur. Verksamheten hade en social ambition baserad på välgörenhet. 1920 kom det första statsbidraget genom en biblioteksförfattning. 1921 fanns det sju bibliotek i Sverige. (Sjukhusbibliotek - en översyn. 1976, s.11)

Statsbidraget utgick med högst en krona per vårdplats och år, enligt biblioteksförfattningen från 1920, under förutsättning att ett lika stort bidrag betalades av de lokala intressena. 1930 tillkom en bestämmelse om att statsunderstödet kunde utgå till en kommun under förutsättning att det hade slutits avtal om att det kommunala folkbiblioteket skulle ta hand om verksamheten. Den samverkan som därmed inleddes utvecklades till den vanligaste organisationsformen för allmänna sjukhusbibliotek och betydde mycket för utvecklingen av verksamheten. När det gäller de medicinska bibliotekens utveckling och utvecklingen av de kombinerade biblioteken så har de troligtvis påverkats mycket av den kraftiga utbyggnaden av utbildningen inom vårdsektorn. Denna har medfört ett ökat behov av medicinsk litteratur hos både läkare och annan personal. (Giselsson, 1999, s. 9)

Per-Olof Tellander ger i sin bok "Sjukhusbiblioteken i Dalarna 90 år 1912-2002", (2002) en beskrivning av sjukhusbibliotekens utveckling i Sverige och främst i Dalarna. Under 1960- och 70-talen så utvecklades sjukhusbiblioteken på många sätt. Det fanns

en stark optimism inom kulturpolitiken som också präglade utvecklingen av folkbiblioteken och därmed också sjukhusbiblioteken vars verksamhet räknades som en del av folkbibliotekens. 1968 skrev Ulla Kjerrström en artikel i Biblioteksbladet (BBL) där hon propagerade för det kombinerade sjukhusbiblioteket. Detta kan man säga blev starten för utvecklingen av denna typ av sjukhusbibliotek under 70- och 80-talen.

Bibliotek började allt mer ses som och fungera som kulturcentrum. 1974 års kulturpolitik betonade eftersatta gruppers behov och uppmuntrade till uppsökande verksamhet av olika slag. Om utredningen från 1976 om sjukhusbiblioteken skriver Tellander följande: ”Utredningen blev helt klart till ett viktigt redskap för utvecklingen av sjukhusbiblioteket. I och med introduktionen av det kombinerade sjukhusbiblioteket fanns emellertid en möjlighet att se sjukhusbiblioteket som en självständig biblioteksform med egna kännetecken.” (2002, s. 14)

I ett temanummer av Biblioteksbladet (BBL) från 1988, nr 4/5 ”Bibliotek i vården”, skriver Barbro Blomberg i en ”ytterspalt”, s 96, om att vårdbiblioteken är några av de viktigaste marknadsförarna av bibliotekens verksamhet. De har en unik bredd i utbudet och når alla sorters människor. Det fungerar som ett vardagsrum i vårdapparaten och ett fönster ut mot den friska världen. Hon skriver också om BBLs temanummer 1968 som fick en banbrytande effekt nämligen det s k kombinerade biblioteket, där patientbiblioteket slogs samman med det medicinska. I dag är detta en självklarhet, skriver Blomberg 1988 och undrar vilken den stora frågan kommer att vara om tjugo år. Sjukhusbiblioteken verkar vara en ganska osynlig företeelse i biblioteksvärlden. De har setts som en del av respektive sjukhus samlade verksamhet men också som identiska med folkbiblioteks- eller forsknings- och kommunala skolbibliotek. Det har tagit lång tid för dem att få en egen röst och bli erkända som bibliotek med en egen gemensam intressesfär, skriver Lars Wendel, ordf i SABs vårdbibliotekssektion, i ”Bibliotek i vården” (1988, s. 98)

På 30-talet beslutades det om ett statsbidrag till kommunbibliotek som åtog sig att sköta biblioteksverksamheten vid sjukvårdsinrättningar i den egna kommunen. I slutet av 60-talet upphörde de specialriktade statsbidragen och landstingen tog över det ekonomiska ansvaret. Sverige var tidigt ute med att utveckla patientbibliotek och sedan även med det s k kombinerade biblioteken. Lena Sewall ställer sig själv frågan om varför och funderar på om det kanske kan vara så att det är ”...våra omvitnat goda sociala omsorger och strävanden som ligger bakom?” (1988, s. 98) Kanske har också det sättet att arbeta som verkar ha dominerat under lång tid bidragit både till osynligheten och effektiviteten i utvecklingen? Ulla Kjerrström beskriver sitt arbetssätt under 60-talet så här: ” Vi hade aldrig någon klart definierad målsättning på prant, det som senare blev ett måste. Vi utstakade aldrig några handlingslinjer. Vi utarbetade inga skriftliga organisationsplaner. Vad gjorde vi då? Vi såg, lyssnade och anade oss till, när något var på gång. Vi grep tillfällena i flykten och vi armbågade oss fram. Med andra ord ett helt otänkbart arbetssätt i dagens politikerdominerade sjukvårdssamhälle.” (1988, s.122)

Om man då återvänder till Tellanders bok (2002), så beskriver han två olika synsätt när det gäller sjukhusbibliotek. Det första är sjukhusbiblioteken som en del i den demokratiska folkbildningsrörelsen, inordnad i och underordnad folkbiblioteken. Deras ursprung är detsamma och detta synsätt stämmer ganska bra fram till 60- och 70- talen. Detta synsätt är också det som kommer till uttryck i Nationalencyklopedin. Det kan fortfarande stämma för en del sjukhusbibliotek men alls inte för alla, menar Tellander.

Han anser att sjukhusbiblioteken i och med introduktionen av de kombinerade biblioteken började utvecklas åt ett helt eget håll. Om patienter ska kunna vara de välinformerade vårdkonsumenterna som de förväntas vara så är det naturligt med sådana kombinerade bibliotek som kan arbeta effektivt med patientinformation. Denna bibliotekstyp, fungerar då som ett slags helhetsbibliotek, där både patientinformation, folkbildningstradition och läsning för nöjes skull kan få plats och finnas. ”Samtidigt som den demokratiska folkbildningstraditionen har fortsatt att leva, har sjukhusbiblioteken kunnat knyta an till den kanske ursprungliga bibliotekstanken, enligt inskriptionen på det klassiska biblioteket i Alexandria. På biblioteket lär enligt Shakespeare ha stått *Ett sjukhus för själen*. Bibliotekstanken är till sitt ursprung också intimt förknippad med människors hälsa och behov av vård.” (2002, s. 36)

En förståelse för samspelet mellan kropp och själ har förstås funnits i århundraden. På ett stort sjukhus i Kairo, i Egypten på 1200-talet tog man hand om människorna, inte bara medicinskt och kirurgiskt utan präster läste också ur Koranen, dygnet runt, för patienter som ville lyssna. Hos Aristoteles kan man finna tanken om att litteratur väcker känslor som har helande och läkande krafter. I 1700- och 1800-talets England föreskrev läkare läsning som terapi. Dessa principer utvecklades och etablerades i England och influerade och adopterades sedan av människor som av olika skäl sökte sig till Amerika.

1.3 Problemställning

I förordet till jubileumstidskriften ”Sjukhusbiblioteken i Dalarna 90 år, 1912-2002”, skriver Tellander att ”Sjukhusbibliotekets historia är inte skriven. Denna historielöshet har gjort att sjukhusbiblioteken haft svårt att se både sina egna rötter och sina egna förändringar i perspektiv av sin utveckling.” Varför är då denna historielöshet ett problem som bör tas på allvar och ägnas tid åt i dag? Sjukhusbibliotek – behövs de? Gör de någon skillnad? Ska man ha dem kvar trots allt som någon slags kuriosa eller har de faktiskt en unik roll att spela i samhället?

Ett sjukhus kan ses och fungera som en representant för samhället, ett samhälle i miniatyr. Det kan vara som ett gränssnitt eller kontaktyta gentemot samhället i stort och därför ha en unik roll som är intressant att studera. På sjukhus möts människor från alla samhällsgrupper under speciella omständigheter och det kan skapa möjligheter till möten som annars inte skulle blivit av, mellan människor och mellan människor och ord, i böcker, tidningar och datorer.

Sjukhusbibliotekens historielöshet är en i det närmaste vit fläck på kartan, ett i stort sett utforskat område inom forskningen om bibliotek. Att sätta sjukhusbiblioteken på den historiska kartan, har relevans både för biblioteksforskningen och för samhället i vilket de finns och verkar.

Patienter är en heterogen grupp människor, från samhällets alla hörn, som under en tid delar sjukhusvardagen med varandra. Under en period, kortare eller längre, kommer de nära varandra, människor som de kanske aldrig stött på annars. De kommer också nära sig själva, eller sidor av sig själva på nya sätt. Det finns en potential i sjukhusbibliotek, i mötet mellan sjukhusbibliotek och människor, som kan utvecklas tillsammans med sjukvården och satsningar på friskvård.

1.4 Syfte

Jag menar att bibliotek på sjukhus har haft och har en viktig roll att spela i det samlade arbetet för liv och hälsa. Biblioteken där möter ibland människor som kanske inte under normala omständigheter självmant skulle ha sökt sig till ett bibliotek. Därför är det viktigt att förklara deras speciella status och försvara den.

Jag tror att det skulle vara intressant och relevant att gå tillbaka till de idéhistoriska rötter som kan finnas, se hur sjukhusbibliotek då beskrivs och skildras, för att kunna urskilja det som är speciellt för just sjukhusbibliotek. Denna typ av bibliotek behöver se och känna sitt idéhistoriska arv för att sedan kunna förvalta det och kunna se hur det skulle kunna ta sig uttryck i dagens samhälle och i framtidens.

Mitt syfte med denna uppsats är alltså att kunna bidra till det svenska sjukhusbibliotekets historia, att på något sätt bidra till förståelsen för dess historia, så att inspirationen att arbeta för dess utveckling i en tid av stora förändringar kan få en något fastare grund att stå på. Genom att undersöka vad som skrevs om sjukhusbibliotek under 1930-talet i Sverige, som ju var en tid av kraftig expansion i samhället för folkbiblioteken såväl som för sjukvården, vill jag se vilka mål, uppgifter och funktioner de hade. Jag tar upp mer om detta i kapitlet om sjukvård och friskvård i Sverige. Jag vill försöka se och beskriva innebörden i de idéer som fungerade som drivkrafter i utvecklingen av sjukhusbiblioteken under 1930-talet.

1.5 Frågeställningar

De frågor som jag vill besvara i min uppsats är:

- Hur skildras sjukhusbiblioteken under 1930-talet i Sverige i de utvalda texterna
- Vilka är deras mål, uppgifter och funktioner

Den första frågan vill jag besvara med att beskriva hur sjukhusbiblioteken presenteras och vilken bild man får av dem i de texter jag valt att undersöka. Det är alltså sjukhusbibliotekens utveckling under 1930-talet, som jag väljer att studera. 1920 kom de första statsunderstöden till sjukhusbiblioteken. I 1930 års biblioteksförfattning förbättrades situationen så att det blev möjligt för sjukhusbiblioteken att få statsunderstöd och då även om det var de kommunala biblioteken som stod för verksamheten. 1930-talet framstår därför som en intressant period att studera i sjukhusbibliotekens uppkomsthistoria. Från början var det mest baserat på frivilliga krafter, ideellt arbete med, ofta en skänkt samling böcker. När sjukhusbiblioteken började skötas mer professionellt, av kommunala bibliotek, förbättrades kvaliteten och utlåningssiffrorna ökade markant. (Linder, Greta & Söderberg, Maja-Stina, Sjukhusbibliotek, 1937, s. 3f)

Den andra frågan, vilka mål uppgifter och funktioner sjukhusbiblioteken hade, vill jag ringa in med hjälp av vissa teman eller dimensioner som jag valt ut. Sjukhusbibliotekens idéhistoria – vilka idéer är sjukhusbiblioteken en förvaltare av? Finns där tankar om biblioteket som drivkraft till ett bättre samhälle, eller en friskare

människa? Finns det något som kan kallas sjukhusbibliotekens identitet och har den förändrats över tiden? Influenser från t ex USA och Danmark anpassas och omplanteras i Sverige och utvecklingen går sedan vidare med nya förändringar... Jag vill försöka se vilka idéer som uttrycks och verkar vara typiska för sjukhusbibliotek, hur deras uppdrag formuleras och vilka målsättningar som förekommer i olika texter. Är biblioteken på sjukhus kulturförmedlare, där en hög utlåningsstatistik är det tydligaste målet? Eller, är de en del av vården av de sjuka?

Om den huvudsakliga uppgiften för bibliotek av alla slag alltid har varit att vara en kontaktförmedlare mellan människan och boken – vara en mötesplats mellan människan och olika kulturella uttryck – gör det då någon skillnad om denna mötesplats inte längre finns på våra sjukhus? Vad ska sjukhusbiblioteken göra och vara och vad ska vi egentligen ha dem till? Ska vi ha dem för att de (nästan) alltid har funnits eller ska vi våga tro att de gör skillnad?

1.6 Tidigare forskning och litteratur

Tidigare forskning om sjukhusbibliotekens utveckling i Sverige har jag inte kunnat finna så mycket av. Det har mest varit kortare introducerande avsnitt i texter som handlat mer generellt om sjukhusbibliotek. Dessa har jag delvis använt mig av i min text. Den skrift som varit mest betydelsefull för mig för förståelse och bakgrund är P-O Tellanders ”Sjukhusbiblioteken i Dalarna 90år 1912-2002”. Forskning och litteratur om sjukvårdens och de allmänna bibliotekens utveckling tar jag upp och redovisar något om under respektive kapitel.

Några exempel på internationell forskning jag funnit är några tidskriftsartiklar från USA som ger en intressant bild av hur sjukhusbibliotekens utveckling såg ut där med början i mitten av 1700-talet. I en artikel, ”Hospital Libraries in the United States: Historical Antecedents” från 1985 i ”Bulletin Medical Library Association” av Patricia A Wolfgram, beskrivs utvecklingen av sjukhusbiblioteken som parallell med medicinens och samhällets. De tidiga medicinska biblioteken utvecklades ut privata samlingar. 1762 grundades det första medicinska biblioteket i Philadelphia. Under 1800-talet sedan fanns det många små mer eller mindre privata bibliotek som började utvecklas och växa samtidigt med den medicinska professionen, institutionerna och samhället i sin helhet.

Då som nu, där som här, verkar sjukhusbiblioteken reflektera de institutioner och samhällen i vilka de finns och verkar. Under perioden 1870-1930 skedde stora förändringar i hur sjukhusen fungerade och organiserades. Omhändertagandet av de sjuka professionaliserades. Framsteg inom kirurgin och de minskade infektionerna gjorde att sjukhusen blev respektabla platser för läkare att ta sina privata patienter till.

Sjukhusen förvandlades från välgörenhetsinrättningar till medicinska institutioner. Kontrollen över de amerikanska sjukhusen började utvecklas med en tvådelad auktoritet, den kliniska och den administrativa. Denna avsaknad av en klar linje när det gäller auktoritet och beslutsfattande har länge varit ett problem.

Helt klart är att sjukhusbiblioteken har sina rötter i den kliniska verksamheten. Influenser från läkare ledde till utvecklingen av medicinska bibliotek på sjukhus. Dessa

bibliotek hade också tidigt en roll i den medicinska utbildningen. ("Hospital libraries in perspective" av Ruth Holst, i "Bull MLA" 1991, s. 3f)

I slutet av 1800-talet kom utvecklingen av patientbibliotek. I början av 1900-talet var ofta sjukhusbibliotek synonymt med patientbibliotek. Den andra typen av bibliotek på sjukhus kallades då "medical staff library". Ända till 1904 fanns det bara två sjukhus, i Massachusetts och Boston, som hade bibliotek och bibliotekarier som betjänade patienter. De betonade böcker som ett terapeutiskt verktyg. Under 1930-talet ville man etablera bibliotekariernas funktion som utbildade terapeuter som arbetade sida vid sida med medicinsk terapi. På mindre ställen förutsattes det att det allmänna biblioteket också hade ansvar för patienter, läkare och sjuksköterskor. Den sortens medicinska bibliotek som var dominerande vid sekelskiftet 1900 var alltså den medicinska avdelningen i ett allmänt bibliotek. Den servade då personalen på flera sjukhus såväl som privatläkare.

I en artikel, om utvecklingen av patientbibliotek, från 1996, "The patient's library movement: an overview of early efforts in the United States to establish organized libraries for hospital patients" av Nancy Mary Panella i "Bull MLA", beskrivs hur under första halvan av 1900-talet man försökte organisera och etablera patientbibliotek utifrån en djup övertygelse om att böcker och läsande främjade de sjukas rehabilitering. Man ville också utveckla och studera biblioterapi och utveckla biblioteksverksamhet för patienter som en professionell specialitet. Termen som används var "hospital library" – det fanns ingen annan kort, accepterad term.

Det var under första världskriget som läsningen som en terapeutisk aktör fick sitt genomslag. Det medförde en ökad medvetenhet om samspelet mellan det mentala tillståndet och den fysiska läkningen. En representant för MLA påpekade i ett tal 1956 att "For perhaps the first time since the days of ancient Thebes there was the realization on a very large scale of the fact that books may indeed be medicine for the soul – and, hence, the body". (1996, s. 56) Konceptet var att behandla hela människan, individen såväl som sjukdomen. Allmänna bibliotek över hela landet etablerade gradvis biblioteksverksamhet för patienter på sjukhus.

I en artikel från 2006, i Journal of the Medical Library Association, "Medicus Deus: a review of factors affecting hospital library services to patients between 1790-1950" av Carol Perryman, som berör perioden 1790-1950 i USA, beskrivs olika faktorer som påverkar biblioteksservice på sjukhus. Sjukdom ansågs från början vara ett resultat av moraliskt misslyckande. Den friska välmående människan förutsattes då vara en gudfruktig medborgare. Under de tidiga åren av 1800-talet ansågs biblioterapi vara något som läkare sysslade med, mer än den medicinska bibliotekarien.

Redan 1802 rekommenderade Benjamin Rush, en amerikansk läkare, att varje sjukhus skulle ha ett bibliotek som skulle förse patienter med förströelse och undervisning. Målet var att patienterna skulle förkovra sig, speciellt inom filosofi, moral och religion. 1844 kom det första sjukhusbiblioteket för patienter i Massachusetts. Det började med att förse patienter, som lämnade sjukhuset, med litteratur, främst inom moral och religion. Biblioteket använde sig också av lån av olika typer av litteratur från olika lokala allmänna bibliotek.

Under perioden 1850-1900 förekom många stora epidemier. De fattiga drabbades mest. Åsikten att orsaken var omoral, dåliga arvsanlag och dålig hygien var utbredd. Behovet av att involvera patienterna i utbildningen för att förhindra t ex koleraepidemier uppstod. På sjukhuset i Massachusetts, 1880, började man att låta litteratur cirkulera bland patienterna medan de låg kvar på sjukhuset. Under 1800-talets slut poängterades individens ansvar för ett hälsosamt liv alltmer. Om någon inte var frisk sågs det som om hon eller han vägrade att leva som man skulle. Sjukhus var ställen där man kunde bli frisk men också lära sig att leva hälsosamt. Bibliotekarier gjorde försök att få biblioterapi etablerat som en medicinsk, välgörande terapi. Detta stöddes också av medicinsk personal. Josephine Jackson skrev i en artikel i "Modern Hospital" 1925; "the right book is an active therapeutic agent... since it actually affects the body chemistry of the invalid. As the sick man's fancy is thrilled with high hopes for the hero... that very mood proves a stimulus to his glands of internal secretion-thyroid, adrenal and others-which respond by pouring out an increased supply of their dyamogenic secretion, making the heart less sluggish, the diaphragm more vigorous, and the digestion livelier." (2006, s. 267f)

Under det tidiga 1930-talet organiserades sjukhusbibliotek i USA, Tyskland, Sverige, Danmark och England.

1.7 Disposition

I inledningen introducerar jag mitt ämnesval, mig själv och nämner något om varför jag valt mitt ämne och vad jag vill med mitt uppsatsarbete. Jag försöker sätta in ämnet i ett sammanhang, historiskt och i nuet och motivera varför det kan vara av allmänt intresse att ägna sig åt detta.

Sjukhusbibliotek, behövs de – frågan ställs, formuleras och problematiseras. Dess betydelse och plats i samhället – bibliotekssamhället och samhället i stort, berörs. Bibliotek på sjukhus – ett sjukhus för själen. Syftet med uppsatsen ringas in ytterligare och motiveras mer. Samhället av i dag är i största behov av väl utbyggda sjukhus för både själar och kroppar. Om de ska vara ändamålsenliga så är den historielöshet som kan finnas på området inte någon bra grund att bygga på.

Min disposition av uppsatsen är tänkt att underlätta för läsaren att följa en väg genom texten som, om än inte helt spikrak, hjälper till att kunna läsa texten rakt igenom med förhoppningsvis upprätthållet intresse. Jag inleder med en bakgrund om sjukhusbibliotekens utveckling och de sedvanliga avsnitten om metod o s v. Metoden jag valt är idéanalys. En beskrivande sådan med målet att begripa något mer om sjukhusbibliotekens identitet under 1930-talet. En presentation och beskrivning av det material jag valt att använda mig av i min undersökning och något om avgränsningar, i tid, rum och när det gäller ämne.

Jag skriver också en kort bakgrund om sjukvård och friskvård i Sverige för en god hälsa och något om folkbibliotekens utveckling i Sverige under början av 1900-talet. Jag kommer sedan till ämnet för min undersökning; om biblioteksverksamheten på sjukhus på 1930-talet.

I resultatdelen skriver jag om hur biblioteksverksamheten på sjukhus utvecklades i Sverige på 1930-talet. Jag använder mig av de texter jag funnit i ämnet i kronologisk ordning och försöker se ett mönster som kan hjälpa mig att besvara mina frågor.

2 Metod, material och avgränsningar

I ”Surdeg”, från 1980, skriver Sven-Eric Liedman om att all kunskap börjar med något subjektivt. ”Den har sin utgångspunkt i subjektiva förhållanden, i individens, gruppens, klassens, eller hela samtidens förhållanden. Man kan inte förstå en insikt eller en teori utan att först ta reda på vilka frågor, vilka bekymmer, vilka problem som väckt den till liv.” (1980, s. 7f) Liedman ställer också frågan om; ”En enskild människa som förnekar eller förvränger sin egen utveckling blir sjuk; blir i så fall inte också ett historielöst – eller rättare sagt historieförfalskat – samhälle sjukt?”. (1980, s. 94)

Om all kunskap då börjar med något subjektivt så är det viktigt, när man fortsätter att utforska det område man vill veta mer om, att man gör det med en tydlig och genomförd metod. Det är också viktigt att man väljer sitt material och de avgränsningar man vill låta sig begränsas av med omsorg.

2.1 Metod

I ”Grundbok i idéanalys” av Ludvig Beckman (2005) står det att ”...idéer formar människors övertygelser, sympatier och strävanden och har utan tvekan stor betydelse för samhällets utveckling.” (2005, s. 9) Den kvalitativa texttolkande analysens styrka är att kunna förmedla mycket information om ett litet material. Den är alltså en bra metod att välja om det materialet man har av någon anledning är begränsat. (2005, s. 44)

Om man som jag valt att intressera sig för 1930-talet i Sverige så är det redan från början naturligt att det är en textanalytisk studie som är lämpligast att göra. 1930-talet, vilket var mellankrigstid, då sjukhusbiblioteken hade sin första tid av kraftig expansion och utveckling, är en historiskt sett relativt kort period och texterna från det decenniet är därför också relativt begränsade till sitt antal. Mitt intresseområde, sjukhusbibliotekens idéhistoria, att jag är intresserad av innebördsaspekten i de texter jag kommer att studera och det relativt begränsade materialet, talar då för att en kvalitativ textanalys är det som passar bäst för den undersökning jag vill göra. Av kvalitativa textanalyser finns ju sedan en del att välja mellan.

”Textens mening och makt – metabok i samhällsvetenskaplig textanalys” av Bergström och Boréus, (2000) tar upp och beskriver olika textanalytiska metoder. Innehållsanalys, som de definierar den, är en i huvudsak kvantitativ metod och även om man kan göra en kvalitativ innehållsanalys så handlar det ändå om att mer systematiskt beskriva ett textinnehåll. I en lingvistisk textanalys vill man komma åt mindre tydligt uttalade ideologiska budskap i texter och det är inte riktigt det jag vill åt i min granskning. Jag vill hålla mig till det som är mer tydligt, explicit uttryckt, och försöka förstå och tolka det. En diskursanalys undersöker hur olika föreställningar inom en diskurs skapas och vilka ramar för vad som kan sägas som diskursen sätter. Argumentationsanalys är en metod som passar när man vill fokusera och undersöka en argumentations struktur, vad som argumenteras för och varför. Inte heller denna metod

tycker jag är den bästa för vad jag vill göra. Idéanalys då, där man studerar förekomsten av vissa typer av idéer, innebördsaspekten i de idéer som uttrycks, tycker jag verkar vara den lämpligaste metoden för denna studie.

Enligt Beckman kan det finnas tre tänkbara syften med en idéanalytisk studie; att beskriva och tolka, att ta ställning, eller att förklara. Man kan visserligen kombinera olika syften men det är viktigt att man i så fall håller isär de olika syftena och att man håller sig till ett huvudsakligt syfte. Även analysredskapen och teknikerna kan vara flera och det är frågeställningen eller frågeställningarna som styr valen av dem. (2005, s.14f) I en idécentrerad studie är förhållningssättet eller angreppssättet det att budskapen i sig i texterna är det som är det viktiga att studera. Frågeställningens art är det som avgör om en sådan studie är lämpligast. Om man vill fokusera på de mest typiska argumenten, eller de mest inflytelserika – så är en idécentrerad studie att rekommendera. Även valet av material avgörs och styrs av om det är en sådan studie man vill göra. (2005, s.18f)

Bergström och Boréus beskriver också idé- och ideologianalys som ett exempel på en metod att analysera texter med. En idé är en tankekonstruktion som utmärks av en viss kontinuitet. Det kan vara en föreställning om verkligheten, en värdering av företeelser eller en föreställning om hur man bör handla. En ideologi är en idésamling som rör samhället eller politiken. (2000, s.148f) Ideologier kan vara explicita, t ex en politisk ideologi som kan studeras och analyseras i texter och uttalanden av officiella representanter. En implicit ideologi som därför är mer komplicerad att ringa in är t ex skolans ideologi. Om man vill studera den får man gå tillväga med lite annan inriktning och andra metoder. (2000, s.153)

Teori och praktik hänger ihop och de behöver ses i ljuset av varandra, tycks vara bokens mening. De idéer som kommer till uttryck i texterna är då det intressanta. När man forskar om idéer eller ideologier kan man göra på lite olika sätt. I huvudsak handlar det om att med hjälp av textanalys urskilja idéer inom t ex en debatt, organisation eller politiskt område. Hur de olika inriktningarna inom ideologianalysen kan kombineras och komplettera varandra går författarna inte närmare in på mer än att de skriver att friheten är stor när det gäller valet av verktygen i forskningen. Ideologianalys har enligt boken en större och bredare förankring än ordet idéanalys som framförallt är kopplat till forskning inom statsvetenskap, historia och idéhistoria. En idéanalys kan göras utifrån olika vetenskapliga traditioner. Om man använder sig av en lösare analysmodell och betonar inriktningen mot tolkning kan man anknyta till en hermeneutisk tradition.

Analysapparaten eller begreppsapparaten kan se ut på två sätt enligt Beckman. Man kan använda sig av dimensioner, kategorier, eller idealtyper som verktyg att närma sig texten med. Med hjälp av teman eller dimensioner kan man urskilja olika påståenden och olika preciseringar av ett påstående. Exempel på dimensioner kan vara; Hur förklaras en utveckling? Vilken identitet förmedlas? Hur ser programmet för förändring ut? Det kan också handla om grundvärderingar och t ex människosyn. En idealtyp försöker fånga in de väsentligaste egenskaperna hos en hel ideologi eller en ståndpunkt. (2005, s. 257f)

Bergström och Boréus skriver att om man väljer idealtyper som verktyg innebär det att man väljer en mer stramare analysmodell. En idealtyp är en tankekonstruktion med

syfte att renodla vissa drag i texter. När det är gjort kan man sedan formulera hypoteser om dessa eller använda resultatet som raster att lägga över texter för att kunna sortera dem efter t ex olika politiska åskådningar. (2000, s. 158ff) Dimensioner kan vara mer eller mindre allmänt hållna, t ex människosyn, samhällsteori, ekonomiska ideal eller moralsyn. De ska bilda en analysram som ska hjälpa till vid sorteringen och analysen av materialet. Att använda sig av dimensioner innebär att man väljer en mer öppen analysmodell där de mer lösligare dimensionerna möjliggör ett större tolkningsutrymme. (2000, s. 162ff)

Då jag är intresserad av historia och har studerat det och idéhistoria tidigare så faller det sig naturligt att jag vill undersöka sjukhusbibliotekens idéhistoria och använda mig av en för det syftet fungerande metod och jag anser att idéanalys är den som borde fungera bäst. En beskrivande idéanalys, som vill försöka begripliggöra någonting uttryckt i text är vad jag vill göra. Den kvalitativa texttolkande analysen vill förmedla mycket om litet – och är därför en metod som passar bra för denna uppgift. Den vill berätta något om helheten, om det centrala, om budskapet, i texten, som kan vara något annat eller mer än summan av delarna.

Jag vill studera idéer om sjukhusbibliotek och det är dem jag vill tydliggöra och fokusera för att förstå något om denna typ av bibliotek då – men kanske också nu. Jag vill främst beskriva förekomsten av idéer i allmänhet men idéernas ursprung är naturligtvis också intressant och deras konsekvenser i en given situation.

Utan att ta ställning i frågorna som texterna uttalar sig om vill jag försöka formulera hur texterna kan uppfattas och förstås. När det gäller analysverktyg så tror jag att det är bättre med en lösare analysmodell som mer betonar tolkningen av texterna.

Min första frågeställning; om hur sjukhusbiblioteken skildras, tänker jag mig att redogöra för genom en mer deskriptiv genomgång av de texter jag valt som material för min granskning. Vilken identitet av sjukhusbibliotek förmedlas? Ett sjukhusbibliotek på 1930-talet i Sverige – vad var det? Hur beskrivs det? Vilken roll eller funktion i samhället hade det? Vilken nytta gjorde det? Man kan se det utifrån lite olika perspektiv men ändå undersöka på vilka olika sätt ett sjukhusbibliotek kunde bidra till samhället, både i stort och i det s k sjukhussamhället.

Jag vill också försöka ta hjälp av teman eller dimensioner, främst då när det gäller min andra frågeställning, om sjukhusbibliotekens mål, uppgifter och funktioner, när jag närmar mig texterna för att, genom dem, se vad texternas budskap verkar vara. Med hjälp av några, ömsesidigt uteslutande, olika dimensioner vill jag också försöka urskilja viktiga grundläggande idéer i det material jag har valt, närma mig dem på lite olika sätt och sedan beskriva dem och svara på mina valda frågeställningar med hjälp av dem.

Varför sker då denna utveckling av sjukhusbiblioteken i Sverige vid denna tiden? Vilken form tar den sig? Är det en ny, yttersta utpost för folkbiblioteken, ett pionjärarbete i nytt land för att sprida kultur och litteratur? Är det i stället sjukvården som utvidgar och breddar sitt arbete genom att hitta en ”ny medicin” för att bota de sjuka med och främja folkhälsan? För vilka är biblioteken på sjukhusen egentligen till för, personalen eller patienterna? Är det kulturförmedlare som är bibliotekets identitet, med betoning på kulturen i sig, eller förmedlare av litteratur i syfte att förbättra hälsan

hos människor? Är det böckernas läkande kraft som är de viktiga eller deras förmåga att ge förströelse?

Hur ser innehållet ut? Består det av förströelse litteratur till uttråkade patienter, av kultur till alla som vill ha den? Eller är sjukvårdens mål att bota människor det som styr innehåll och arbete? Är det ytterst kultur eller en god hälsa man vill arbeta för att förmedla till människor? Människosynen bakom vad som uttrycks är alltid intressant att fundera över, att försöka få syn på och se vilka konsekvenserna blir för arbetet. Vad får människosynen för konsekvenser för identiteten och formulering av mål, uppgifter och funktioner?

2.2 Material

Det material om sjukhusbibliotek jag valt att använda mig av i min undersökning är skrivet material, utgivet i Sverige under 1930-talet. Ett undantag finns dock, nämligen en skrift utgiven i Danmark år 1931 av Elisabeth Ostefeld som det hänvisas till i positiva ordalag flera gånger, på olika ställen i mitt svenska material. Denna skrift ansågs vara värd att studera och lära av och har därför säkert påverkat utvecklingen av sjukhusbiblioteken i Sverige avsevärt. Då denna bok är skriven på danska, ett språk som är besläktat med svenskan har jag valt att ibland översätta orden och ibland använda mig av de danska originaluttrycken och författarens ordval.

Jag har sökt och funnit en hel del material från 1930-talet. Jag har letat i databaser, främst Libris, och hittat till största delen artiklar i skrifter som; "Biblioteksbladet", "Nordisk medicinsk tidskrift" och "Vi och ni" tidskrift för sjuka och friska, som utgavs av Österåsens sanatorium 1932-1945, som berör sjukhusbiblioteksverksamheten men också ett mindre antal skrifter i ämnet.

I många av de texter jag använt mig av är det då aktiva aktörer av olika slag som skriver. Det är bibliotekarier, tidigare patienter och en del sjukhuspersonal (läkare) som får komma till tals. Den senare gruppen genom flera och långa citat, vilka jag anser relevanta att ha med. Detta är viktigt att hålla i minnet när man läser och att hela tiden vara medveten om vem som talar i texten i fråga. Det är källor som berättar något, aktiva och engagerade för sjukhusbibliotekens utveckling. Bland dessa källor eller människor finns både deltagare i utvecklingen rent faktiskt och de som mer fungerade som inspiratörer och drivkrafter genom vad de skrev. Deras synpunkter och funderingar, ofta grundade i personliga erfarenheter, var både ett resultat av och pådrivande i utvecklingen av bibliotek på sjukhus. Någon riktig källkritik från min sida kan det därför inte bli fråga om och det är inte heller nödvändigt eller relevant för mitt syfte med min uppsats.

Jag har även tagit del av olika styrdokument som Svensk författningssamling, när det gäller "bibliotek vid sjukvårdsinrättningar". De ämnesord jag använt mig av när jag sökt efter relevanta texter är; sjukhusbibliotek, bibliotekshistoria, biblioteksverksamhet, hälsa, patienter, sjukvårdspersonal, patientinformation, patientbibliotek och lasarettsbibliotek

2.3 Avgränsningar

Som underlag och utgångspunkt för min studie har jag läst dels en del om utvecklingen inom hälso- och sjukvården men också en mindre del om utvecklingen av folkbiblioteken. Jag börjar med att som bakgrund skriva något litet om hur sjukvården och friskvården utvecklades med början någon gång på 1700-talet. Även folkbiblioteksutvecklingen nämner jag sedan något om, främst då om tiden då utvecklingen startade under början av 1900-talet. Sjukhusbibliotek som företeelse i Sverige presenterar jag och beskriver redan i kapitel 1.2, som bakgrund och ram för det som då är mitt egentliga intresseområde – sjukhusbibliotek i Sverige under 1930-talet. Förutom de texter från 1930-talet i Sverige och Danmark som jag arbetat med så har jag i viss mån läst och använt mig av texter från tiden närmast före och efter. Jag har också, när det gäller sjukhusbibliotek, dragit ut perspektivet något längre in i nutiden.

Texter med exempel på forskning i ämnet, hur sjukhusbiblioteken har vuxit fram, från andra länder har jag funnit en del från USA och nöjt mig med dem. Det hade säkert gått att hitta fler exempel från andra håll men jag avstod från att leta vidare efter det. USA och England anses vad jag förstår som den främsta inspirationskällan och föregångslandet för utvecklingen av biblioteksverksamhet på sjukhus i Sverige, förutom Danmark då.

I skriften från Danmark, av Elisabeth Ostefeld, som jag använt mig av finns fyra litteraturhänvisningar som kan vara intressanta, en till en tidigare skrift i ämnet av Ostefeld själv och tre till engelskspråkig litteratur om biblioterapi och ”hospital libraries”. Jag har valt att inte söka efter dessa då jag anser att de för mig för långt bort från mitt egentliga ämne.

Biblioterapi, kanske ett eget ämne i sammanhanget, presenterar jag och berör något eftersom det nämns i mitt material. Det verkar intressant och skulle kunna vara en ingång till att förstå vad ett sjukhusbibliotek kunde vara, då och kanske nu.

3 En bakgrund om sjukvård, friskvård och folkbibliotek i Sverige

Jag vill här skriva något om sjukvård, friskvård och folkbibliotek som en ytterligare bakgrund till denna uppsats huvudsakliga ämne. Det är de två delar eller områden i samhället som möts i biblioteksverksamheten på sjukhus och det kan vara intressant att titta lite mer på dem för att förstå sjukhusbibliotekets identitet och situation.

3.1 Om sjukvård och friskvård

Ingemar Nilsson skriver i sin text; ”Läkaren och kirurgen” i ”Om ideologi och ideologianalys” av Sven-Eric Liedman och Ingemar Nilsson (1989) att man under 1700-talet börjar tala om medicinen som nödvändig för att öka folkhälsan och minska dödligheten i landet. Läkaren ansågs ha insikter om hälsans bevarande och det fick en ideologisk användning. Uppfattningar om människans natur, om hälsa och sjukdom, om normer för ett gott liv spreds i samhället och medicinen, menade läkarna, utgjorde en

drivkraft i det sociala sammanhanget. Man menade också att hela samhället kunde förstås i medicinska termer. Samhällskroppen kunde bli sjuk. Det ekonomiska livet kunde genomgå kriser. Den sociala harmonin kunde jämföras med den medicinska hälsan. (1989, s. 118) Läkaren var socialt överordnad i sin funktion men också av sin härkomst då det ofta var människor ur prästståndet som blev läkare. (1989, s. 122ff)

Det var viktigt vid denna tiden, i slutet av 1800-talet, att förebygga sjukdomar eftersom kunskapen om hur man botade dem inte var så stor. Den medicinska vetenskapen hade gjort framsteg och man visste en del om sjukdomar men att behandla och bota dem kunde man fortfarande inte så mycket om. Det var först sedan, under 1930- och 1940-talen som kunskapen om hur man botade sjukdomar gjorde ett genombrott. (Johannisson, Karin, Medicinens öga.1990, s. 38ff)

Karin Johannisson skriver i "Kroppens tunna skal" från 1997 om hur utvecklingen sker av de olika medicinska traditionerna. Under 1800-talets andra hälft går den vetenskapliga och den folkliga medicinen skilda vägar. Den vetenskapliga medicinen identifierar sig med naturvetenskapen och blir överordnad i den tvådelade struktur av de medicinska traditionerna som uppstår. Flera medicinska traditioner fanns tidigare, bredvid varandra, men de polariseras i två delar där, förutom den vetenskapliga det också finns en s k folklig medicinsk inriktning. Läkarrollen blir alltmer tydlig och betydande. (1997, s. 183f)

Under 1930-talet började det svenska folkhemmet att byggas. Folkhälsa som begrepp blev viktigt. Människoidealet var att vara frisk, sund, stark och rationell. Under 1900-talets början fram till 1930 tredubblades antalet vårdplatser på svenska sjukhus. Kroppens och själens sundhet och hälsa hängde ihop och ansågs vara varandras förutsättningar. (1997, s. 229ff) 1930-talets folkhälsoprojekt var att upplysa människor om vad som var rätt, sunt och riktigt. Huvudsyftet var att samhällskroppen i sin helhet skulle bli och vara stark och solidarisk. Folkhälsan handlade alltså om den gemensamma kroppen men också om varje del, oavsett klass, kön, makt och lön. Här fanns en folkbildningstradition med rötter i 1800-talet med uppdrag att bilda och fostra. (1997, s. 245ff)

Världsbilden vid det förra sekelskiftet var på många sätt präglad av medicinsk och biologisk teoribildning och metaforik. Begrepp som hälsa och sjukdom var också laddade med betydelse i och av den miljön. Den naturvetenskapliga världsåskådningen och upplysningstraditionens förnufttillit existerade parallellt med en traditionell värdegrund baserad på den kristna idealistiska idevärlden. Det fick den konsekvensen att de sedliga och moraliska värdena levde vidare och försvarades trots att grunden för dessa egentligen hade försvunnit. (Gustafsson, Torbjörn, Själens biologi.1996, s. 193ff)

Sjukdom och hälsa är två begrepp som kan ses utifrån två perspektiv under 1900-talet. Ett snävare perspektiv; den naturvetenskapliga medicinens och ett helhetsperspektiv som också innefattar alternativa mediciner och behandlingsmetoder. Sjukvården blev en viktig del av samhället, där vetenskap och teknik skulle användas för att skapa lyckligare människor och hälsa för alla. Sjukhuset blev symbolen för vetenskapens kontroll över naturens godtycklighet. Efter andra världskriget påverkades sjukvården i Sverige både av engelsk och amerikansk sjukvård. Vården utvecklades och blev alltmer avancerad och specialiserad. Svårigheten att hålla fast vid en helhetssyn på människan blev uppenbar. (Kallenberg, Kjell & Larsson, Gerry, Människans hälsa. 2004, s. 17ff)

Redan under antiken var omsorgen om patienten viktig men det är först under senare tid, under vår tid, som det blivit alltmer viktigt att patienter är välinformerade. Kravet på noggrann patientinformation är något nytt och också synen på patienten som något av en expert på sig själv. Man kan tala om två sätt att se på människan. I ett humanistiskt perspektiv är hon ett subjekt. Patienten är i centrum och man talar med patienten. I ett naturvetenskapligt perspektiv är patienten mer av ett objekt. (Nilsson, Ingemar & Peterson Hans-Inge 1998, Medicinens idéhistoria, s.196f)

I ”Vårdens idéhistoria” av Roger Qvarsell från 1991 skriver författaren om samhällsutvecklingen och sjukvårdens utveckling. Under 1900-talet expanderade olika typer av vårdformer, kvantitativt. Stora specialiserade institutioner byggdes med välutbildad personal. Nya grupper kom till såsom sjukgymnaster, arbetsterapeuter, kuratorer och dietister. (1991, s. 166) I dag kan man säga att den moderna medicinen genomgår något av en intellektuell kris och läkarkåren en professionell. De är inte längre experter som aldrig ifrågasätts utan, igen, en grupp bland andra, som vill arbeta för människors hälsa och välbefinnande utifrån en helhetssyn på människan. Ekonomiska brister tvingar också människor att söka nya lösningar på gamla problem. (1991, s.180f)

3.2 Om folkbibliotek och deras utveckling i början av 1900-talet

Stora förändringar av folkbiblioteken ägde rum i början av 1900-talet. Utvecklingen kan sägas ha börjat redan före och kring sekelskiftet.

I ”Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna” av Magnus Torstensson, (1996) beskrivs utvecklingen och hur det började. De första folkbiblioteken eller sockenbiblioteken utvecklades inom kyrkan. Motioner om statsbidrag till dem under 1800-talet avslogs för att det inte ansågs vara statens uppgift att stödja dem. 1902 kom så en motion som ledde till det första statsbidraget 1905. Redan 1912 kom det att kraftigt förbättras genom riksdagsbeslut. USA och England var de främsta inspirationskällorna. (1996, s. 21f) Sveriges Allmänna Biblioteksförening (SAB) grundades 1915.

Under åren kring sekelskiftet 1900 var det flera personer som verkade för att få de anglo-amerikanska publiclibrary-idéerna (de moderna folkbiblioteksidéerna) introducerade i Sverige, t ex Valfrid Palmgren. (1996, s.11f) En förklaring till att de moderna folkbiblioteksidéerna fick ett genombrott i Sverige under början av 1900-talet kan vara att förutsättningarna för det i samhället var gynnsamma vid den tiden. Industrialiseringen, den ekonomiska utvecklingen, urbaniseringen och kampen för allmän rösträtt bidrog alla till ett ökat utrymme för och behov av folkbiblioteksverksamhet i samhället. (1996, s. 33)

Det var två viktiga händelser eller processer som kom att betyda mycket för utvecklingen av biblioteken under 1930-talet. 1930 kom den nya biblioteksförfattningen som innebar ökade möjligheter till statsunderstöd. Grundandet av ett statsbibliotek i Stockholm var också en viktig händelse som aktualiserade frågan om krav på fackutbildning för personal vid bibliotek. (Linder, 1947, s. 1f) Bibliotekens

uppgift beskrivs som att vara ”...en allmän upplysningscentral i samhället”, ”...en centralpunkt och kraftkälla för ortens bildningsverksamhet” (Linder, 1947, s. 5f)

Åke Åberg skriver i ”Folkbibliotek i tal och tankar” från 1982 om hur, efter det första världskriget, samhället demokratiserades alltmer genom en rad reformer och medförde att det behövdes en bättre folkbildning. 1924 kom ett förslag från de s k folkbildningssakkunniga till nya bestämmelser för statens stöd till folkbiblioteken som sedan antogs 1930. Denna nya författning gällde sedan ända till 1965. En del viktiga nyheter kom från Danmark som var ett av Europas främsta folkbiblioteksländer. (1982, s. 66)

4 Resultat

Om biblioteksverksamheten på sjukhus i Sverige på 1930-talet handlar alltså min resultatdel i denna uppsats. Jag går igenom de texter jag funnit, i kronologisk ordning, som varit relevanta för mitt ämne och presenterar det material jag vill dela med mig av. Efter att ha redogjort för vad jag funnit vara av intresse i det material jag tagit del av vill jag sedan använda mig av det för att svara på mina frågor.

4.1 Om hur det började och varför

Förste bibliotekskonsulenten Knut Tynell skriver ”Om biblioteksverksamhet på sjukhus, bedriven av folkbibliotek” i Biblioteksbladet, BBL, 1931 att 1929 års biblioteks författning medförde ett ökat intresse för biblioteksverksamhet på sjukvårdsinrättningar genom att de nu kunde få statsunderstöd även om de drevs av de kommunala folkbiblioteken. Han hänvisar till och rekommenderar ”Biblioteksarbete på sygehuse” av Elisabeth Ostfeld till de svenska biblioteken som har eller ska starta sådan verksamhet. Tynell visar på statistik både från Danmark och Sverige som pekar på att det blir fler utlån om de kommunala biblioteken står för sjukhusbiblioteken. (1931, s. 323f)

I augusti år 1931, på Sveriges Allmänna Biblioteksförnings årsmöte i Borås höll bibliotekarien Gösta Östling ett inledande föredrag till en diskussion om ”Idén om bokutlåning på sjukvårdsinrättningar genom de allmänna bibliotekens försorg”. (BBL 1931) Detta visade på det stora intresse för biblioteksverksamhet på sjukhus som nu fanns i Sverige. Han talade om Förenta Staterna som föregångslandet i folkbibliotekshänseende och Danmark som det grannland till Sverige som förstått att ta tillvara och omplantera goda idéer om biblioteksverksamhet på sjukhus. I Amerika hade denna typ av verksamhet på sjukhus börjat så smått 1904 men först under första världskriget slog idén igenom på allvar. När kriget sen var slut behöll man de sjukhusbibliotek som fanns och startade sedan nya eftersom de hade gjort en sådan succé. En fröken Elisabeth Ostfeld i Odense hade från Amerika fått idén om biblioteksverksamhet på sjukhus och tagit med sig den till Danmark. Erfarenheterna av detta var mycket gynnsamma. Ifrån Danmark hade sedan signaler av uppmuntran till liknande verksamhet i Sverige kommit. I början av 1930-talet befann sig utlåningen av böcker på sjukhus bara i försöksstadiet men det var de goda erfarenheterna från Amerika och Danmark som låg till grund för verksamheten som senare var tänkt att

anpassas till svenska förhållanden. Tidigare befann sig hela biblioteksfrågan i ovisshet men nu var situationen säkrare och verksamheten byggdes ut kraftigt.

Patienterna sågs som en högst betydande kategori medborgare, åtminstone till kvantiteten, som genom sjukdom blivit mer eller mindre avstängda från vardagens tillfällen till studier eller läsning. Även om man räknade bort, vilket man gjorde, tillfälliga sjukdomsfall, sinnessjuka och svårt eller obotligt sjuka, så ansågs gruppen ändå stor och betydande.

Att ligga på sjukhus sågs fortfarande mycket som en privat angelägenhet. Det var vanligt att man togs omhand av släktingar och vänner. De förmodades då också kunna förse den sjuke med något att läsa. Att vårda de sjuka var sjukhusets ansvar och angelägenhet. Utomstående och andra offentliga inrättningar skulle inte lägga sig i. Dessa föreställningar, menade Östling var om inte grundfalsa så i alla fall möjliga att rucka på. Han utgick från att det var självklart att utomstående inte skulle blanda sig i sjukhusets bestämmelser och regler. Men biblioteken skulle kanske kunna be om att få komma och hjälpa till, enligt sjukhusens föreskrifter förstås. Sjukhuspersonalens arbete var ansträngande nog och några krafter över för extraarbete med bokutlåning fanns inte ansåg Östling. Därför skulle biblioteksarbetet på sjukhus bedrivas bättre av en utomstående organisation i nära samarbete med sjukhusmyndigheterna. Biblioteket fick inte gå i vägen för sjukhusets arbete i övrigt. ”Läkarnas och sköterskornas arbete är påfrestande, och de få icke irriteras.” Biblioteket skulle givetvis ha en sekundär plats i sjukhuset men ändå kunna arbeta ”effektivt, mjukt och insmältande i miljön”. Sjukhusbiblioteken skulle vara lätthanterliga instrument, lyhörda för de olika patientgruppernas behov. Personalen skulle vinna patienternas hjärta och förtroende och därför borde den vara kvinnlig, menade Östling. Han ansåg också att biblioteket gott kunde avstå från det upplysningsarbete som annars var huvudsaken. På sjukhus skulle biblioteket ”hjälpa till förströelse och kanske därmed även något litet till tillfrisknande”

Patienterna, menade man, var sysslösa och deras tankar irrade kring de egna sjukdomarna och förhoppningarna om att snart bli friska. Detta var ju inte hälsosamt och bidrog definitivt inte till tillfrisknandet. En väl vald bok kan då vara ett synnerligen lugnande medel. Östling citerar en amerikansk läkare som vittnar om betydelsen av en lugn och tillfredsställd sinnesstämning. Han menar att sjukhusen inte förut insett hur viktigt detta var men att de också måste ta ansvar för patienternas själsliga välbefinnande. ”Goda böcker gör mer än kanske något annat för att patienten ska känna sig tillfredsställd och hjälpa honom att bli frisk.” (1931, s. 231ff)

Under diskussionen om sjukhusbibliotek som Östling inledde medverkade flera läkare som underströk betydelsen av sjukhusbibliotek och att det var önskvärt att de kommunala biblioteken tog hand om dem. Det framfördes också åsikter om att det var viktigt att de underlättade tillgången till medicinsk litteratur för läkarna. (1931, s. 222)

”Om biblioteksarbete paa sygehuse” (1931) i Danmark skriver Elisabeth Ostfeld, assistent vid Odense landsbibliotek, i en skrift från Danmarks biblioteksforening, den skrift som Tynell hänvisade till. Hon börjar med att konstatera att det var behovet av att göra något för soldaterna i krig, dels när de var sjuka men också när de sedan kom hem som helt eller delvis invalidiserade som blev starten för en rationell biblioteksverksamhet på sjukhus. I USA hade man tidigare, på några få ställen haft

sjukhusbibliotek. På några sinnessjukhus (sindssygehospitaller) hade man insett värdet av sådan verksamhet och också vikten av att ha utbildad bibliotekspersonal. 1918 organiserades sjukhusbiblioteksverksamheten och snart upptäckte både läkare och sjuksköterskor att det var en värdefull hjälp i sjukvården. Ostenfeld skriver att Danmark är det första europeiska land som 1926 startat ett systematiskt sjukhusbiblioteksarbete efter amerikansk modell.

Målet med hela arbetet var att gagna patienterna och förenkla sjukdomstiden för dem. Om det var möjligt var det också önskvärt att underlätta för dem att utnyttja tiden till något nyttigt. Det är allmänt känt, skriver Ostenfeld, att detta arbete också har en terapeutisk sida. ”At hjælpe en Patient med at faa Tiden til at gaa og faa Tankerne vendt bort fra sin Sygdom er ikke den mindst vigtige Del af Arbejdet. Og kan man naa laengre og hjaelpe med til, at Tiden bliver brugt til at dyrke specielle Interesser, til at dygtiggøre sig paa eget Felt, saa er meget naaet.” (1931, s. 6f) Hon citerar en överläkare på ett av de största amerikanska sjukhusen; ”Disse Biblioteker er vidunderlige for Patienterne.” Från bibliotekssynpunkt är det också positivt att möjligheten att komma väldigt nära lånaren är större i ett sjukhusbibliotek än i ett vanligt.

Hinder och motstånd kan man möta från olika håll. Man kan inte räkna med att alla ska förstå idén med biblioteksarbete på sjukhus. Ekonomiska problem, problem med att få tillräckligt med tid till verksamheten, är vanliga men alla eventuella hinder på vägen är dock möjliga att övervinna. Bäst är att börja i liten skala, kanske på ett par avdelningar, och låta arbetet växa sakta men säkert och själv bevisa sitt värde.

Ostenfeld menar att ”i alle Tilfaelde är det det eneste riktige at begynde Arbejdet i Forbindelse med et Bibliotek.” (1931, s. 8) Det är psykologiskt viktigt att det är någon utifrån, från biblioteket, som står för verksamheten. Det är också lika viktigt på ett sjukhusbibliotek som på ett vanligt bibliotek att kunna förse lånaren med de böcker som önskas. En duktig biblioteksassistent på ett sjukhusbibliotek ska också ha speciella egenskaper. Hon ska inte vara för ung. Hon ska ha en stor kunskap om böcker och ska självklart ha läst alla böcker som finns på sjukhusbiblioteket. Hon ska kunna presentera alla böcker för lånarna eller patienterna. Hon ska också ha god kännedom om sitt biblioteks böcker, veta vilka som är bra eller bäst inom varje fackområde och följa med i nyutgivningen av böcker så att hon kan svara på alla frågor. Det enda sättet att klara av detta är att ha ett allmänt biblioteksarbete vid sidan av sjukhusbiblioteksarbetet.

Ett sådant här sjukhusbibliotek är det möjligt att ha utan stora utgifter, skriver Ostenfeldt. Böckerna kan antingen tillhöra sjukhuset eller komma från biblioteket. Det är viktigt att komma ihåg, vid valet av böcker, att sjukhusets mål är ”Helbredelsen av Patienterne”.(1931, s. 9)

Ostenfeldt kommer också med praktiska tips och råd om hur utlåningsarbetet kan gå till. Bäst är om det kan ske två gånger i veckan menar hon. Hon skriver att det, när det byggs nya sjukhus, är viktigt att planera för ett sjukhusbibliotek, inte bara för biblioteksverksamhet för patienter men också för det medicinska biblioteket som varje sjukhus borde ha. Hon berättar om patienter som lånat böcker och beskriver hur det betytt mycket för dem. Hon påpekar vikten av att ha stöd från läkare och sjuksköterskor för att biblioteksverksamheten ska lyckas. Men har man väl börjat så kommer man att få många bevis på hur tacksamt det är. Flera sjuksköterskor kan berätta att tonen eller

stämningen på avdelningarna förändrats till det bättre när patienterna genom böckerna får nya upplevelser och något annat att tala om.

17 av de 32 sidorna i boken ägnas åt att redovisa svaren i form av korta berättelser på utskickade frågor av praktisk natur till de ”steder” i Danmark där sjukhusbiblioteksarbete finns. I dessa texter, författade av representanter för respektive sjukhusbibliotek, berättas det om biblioteksarbetet att det är på samma gång mycket tacksamt och mycket krävande. Att hitta den rätta boken till den rätta lånan är viktigast på ett sjukhusbibliotek. Ingen annanstans är det heller så viktigt med bokkunskap och människokunskap. Det är viktigt att ha erfarenhet och snabbt kunna känna in en lånares intellektuella ”staased” och intressen. Därför är det olämpligt att använda sig av elever eller alltför unga assistenter i biblioteksarbetet. Sjukhusen är i allmänhet välvilliga och förstående och sjukvårdspersonalen lånar också böcker av biblioteket. Gång på gång händer det att människor som blivit inlagda på sjukhus vittnar om att de för första gången i livet ”er kommet i Beröring med, hvad man kan kalde en virkelig god Bog” (1931, s. 23)

Om bokvagnen av någon anledning inte kommer in på en ”stue” så kan det hända ”... og det udsendes da hele Ekspeditioner efter vognen for at minde om at paa den eller den Stuen er de ikke blevet byttet”. ”Ogsaa Sygeplejerskerne er staerkt interesseret i Biblioteksarbejdet, der, som en af dem udtalte, gjorde Arbejdet lettere for dem.” ”Tid efter anden finder de udskrevne Patienter ned paa Biblioteket...” ”For mange Biblioteksfolk er dette vel ogsaa Hovedformaalet med Sygehusarbejdet – men i første Omgang maa det nu vaere den rent menneskelige Side ved Arbejdet, der maa vaere det vigtigste saa kommer det andet af sig self.” (1931, s. 24)

Någon konstaterar att det är en stor glädje och tillfredsställelse från alla håll med biblioteksverksamheten på sjukhuset. ”At Hospitalsbiblioteket kan vaere af udviklende Betydning for Laanerne, er der vist ingen Tvivl om. Sygehuset er en lille Ferden for sig, og Sygdom og Isolation fra det daglige Liv gør Sindene modtagelige for Indtryk. Patienterne föler det derfor som en Vaerdi, at de faar ’gode’ Böger, de tager det ikke som en Selvfølge, at det tilbydes dem, men udtrykker tvaertimod deres Taknemlighed for det. Saa man faar Lov til at antage, at man gennem Hospitalsarbejdet skaffer Bogen og Biblioteket flere Venner” (1931, s. 30f)

Ostenfeld avslutar berättelserna med en reflektion: ”Naar man laeser disse Beretninger igennem, vil man let se, at de Steder, hvor Arbejdet er begyndt, föles det som et naturligt arbejde, det bedst göres fra Biblioteket, og som det vil vaere rimeligt for Bibliotekerne at tage fat paa overalt, hvor der er ett Sygehus.” (1931, s. 30)

Till sist avslutar Ostenfeld sin bok med ett citat av en medicine doktor och överläkare vid ett sjukhus i Washington: ”Den Tanke at bruge Böger som et terapeutisk Middel er sikkert ikke ny, men i Almindelighed taenker man derved kun på Rekreation og Aspredelse. Jeg vil foreslaa at bruge Biblioterapi som en virkelig genopbyggende Faktor i videste Forstand” Ostenfeld fortsätter själv: ” Hvis det kunde lykkes Bibliotekerne at give deres Bidrag til den mere detaillerede Udvikling av denne ’Biblioterapi’ – nemlig ved at medvirke ved Valget af Böger, egnede for de forskellige Kategorier af nervelidende Mennesker – vilde Hospitalsbiblioteksarbejdet have löst en af sine vaesentligste Opgaver.” (1931, s. 32)

Allra sist finns en uppräknings på fyra sidor av ”Bøger egnede til at staa paa et Sygehuse” och fem litteraturhänvisningar varav två till egna böcker om sjukhusbibliotek från 1928 och 1930. Två som handlar om biblioterapi från 1929 och 1931, och den äldsta, från USA, om sjukhusbibliotek från 1923.

4.2 Ett, blygsamt, led i sjukvården

”Bibliotekens betydelse för sanatorier och sjukhus kan nog inte överskattas”, så inleder redaktionen för tidskriften ”Vi och ni” tidskrift för sjuka och friska, presentationen av artikeln ”Hur man ordnar ett sjukhusbibliotek – vinkar och råd av stadsbibliotekarien fil.mag. Paul Harnesk från 1934. Redaktionen säger sig ”ha på känn” att mycket bör kunna uträttas och efterlyser inlägg i frågan.

Harnesks artikel då, börjar med att konstatera att sjukhusbibliotekens historia inte är gammal. Han skriver att det var först under och åren närmast efter världskriget som denna art av biblioteksverksamhet började få en planmässig utformning. Förebilderna kom främst från Amerika men också från England och Danmark. Biblioteksförfattningen från 1930 då det svenska folkbiblioteksväsendet fick ett effektivare statligt stöd innebar också förbättringar för sjukhusbiblioteken. Harnesk skriver att det finns två huvudtyper av sjukhusbibliotek. Ett där sjukhuspersonalen och patienterna har hand om biblioteksarbetet. Den andra typen är den där det kommunala biblioteket, naturligtvis i samarbete med sjukhuspersonalen och patienterna, har hand om arbetet. Artikeln handlar om den först nämnda typen av sjukhusbibliotek. När det gäller kraven på den eller de som ska sköta om ett sjukhusbibliotek så skriver Harnesk att: ”Bibliotekarien bör kanske helst komma ur en intellektuell yrkesgrupp, vara något så när orienterad på olika litteraturområden, med ett ord boksynt. Men detta är icke det viktigaste. Grundförutsättningen för att biblioteket skall bli populärt bland de lånesökande är nämligen, att bibliotekarien är utrustad med så pass människokänedom, ’psykologisk blick’ – för att använda en något sliten fras – att han intuitivt mer eller mindre träffsäkert förstår, vad den eller den personen är intresserad av.” I rådgivningssituationen ska man, menar Harnesk, akta sig för att vara alltför pedagogisk, ”i varje fall inte låta ’pekfingret’ synas för mycket”. Bokurvalsprincipen bör vara den att prioritera litteratur till förströelse för patienten. ”Naturligtvis blir en patient icke friskare av att han läser en intressant bok, men boken kan leda hans tankar bort från den egna sjukdomen och på det sättet lättare hjälpa honom över den. Harnesk avslutar sin artikel med att påpeka det nödvändiga att genom olika typer av reklam ”bekantgöra” vad som finns i biblioteket. (1934, s. 32-34)

Redan i nästa nummer av ”Vi och ni” finns ett inlägg med anledning av Harnesks artikel. Den är praktisk till sin karaktär och tar mest upp bibliotekstekniska synpunkter. Författaren, Manfred Norberg är ...”intresserad medarbetare och ledare inom folkbildnings- och biblioteksverksamheten i Ådalen och biblioteksintresserad f. d. patient vid Österåsen”. Han skriver under rubriken ”Sjukhusbibliotek”. Biblioteksrollen har ökat mycket under de två senaste decennierna och hänvisar till stödet från statsmakterna och den planmässiga organisationsform som vuxit fram för att förklara det. Samarbetet mellan olika typer av bibliotek har varit viktigt. Han menar att sjukhusbiblioteken är ett slags bibliotek som står något vid sidan om de övriga biblioteken men som har och fyller en betydelsefull uppgift. (1935, s. 35-37)

Något om biblioteksverksamhet på sjukhus, närmare bestämt i Karlstad, skriver Ingrid Danielsson om år 1935 i BBL. Hon skriver att den vanligaste formen ännu är att sjukvårdspersonalen har hand om biblioteksverksamheten men att det mer och mer blir så att de kommunala biblioteken tar över verksamheten. Detta har, överallt där det har skett slagit väl ut, skriver hon. År 1931 tar det kommunala biblioteket över centrallasarettets bibliotek i Karlstad som funnits sen 1923. Tidigare fanns ett bokförråd där avdelningssköterskorna hämtade böckerna. Nu finns ett rum i källarvåningen och biblioteket är avsett för både patienter och personal. Utlåningen sker m h a en bokvagn, en av lasarettets maskinist ombyggd rullstol, på avdelningarna och verksamheten ökar mer och mer. Det är fortfarande lasarettets instruktionssköterska som sköter utlåningen till personalen. Läsningen tjänar ett dubbelt syfte. Det är ett tidsfördriv och förbättrar samtidigt patienternas psykiska tillstånd. För patienterna satsar man på god och lättläst förströelse litteratur och för personalen på medicinsk och psykologisk litteratur. Anledningen till att sjukvårdspersonalen inte är de mest lämpade att sköta biblioteksverksamheten sägs vara att de redan har tillräckligt mycket att göra och att de saknar fackkunskap. En annan positiv konsekvens av att ha professionell bibliotekspersonal är att låntagarna, sedan de blivit friska, ofta fortsätter som låntagare på det kommunala biblioteket. Danielsson skriver avslutningsvis att arbetet bland patienterna var mycket uppskattat. ”Även läkare och sköterskor visa förståelse för vår verksamhet på lasarettet. Vi å vår sida måste naturligtvis se till att vi ej gå i vägen utan smidigt anpassa oss efter lasarettets arbetsschema.” (1935, s. 140ff)

I artikeln ”Böcker till de sjuka” från 1936 från tidskriften ”Vi och ni”, av Arne Wählstrand berättas om det glädjande faktum att problemet med böcker till de sjuka i många fall lösts på så sätt att sjukhusbiblioteken arbetar som en filial till det kommunala biblioteket. Redogörelser för verksamheten har från ett par av dessa sjukhusbibliotek funnits i fackpressen. Biblioteksarbetet vid Örebro lasarett skildras i decembernumret av ”Tidskrift för sveriges sjuksköterskor” och där berättas följande. De som sköter om arbetet är ”...tvenne kvinnliga assistenter vid stadsbiblioteket. Det har nämligen visats sig, att kvinnlig personal är att föredraga i detta fall, då den i allmänhet har lättare att vinna patienternas förtroende.” (1936, s. 32) ”Det är självklart, (skriver Wählstrand), att ett sjukhusbibliotek organiserat på detta praktiska och omedelbara sätt, måste vara en värdefull tillgång ur alla synpunkter, och man kan endast önska att idén togs upp och fick en vidare spridning här i landet.”(1936, s. 33)

Författaren berättar om en Stockholmsläkare, professor Hilding Berglund, som i en artikel i Dagens Nyheter understrukt att ”...det är från biblioteken, som initiativen måste utgå. Man kan inte begära, att sjukhuspersonalen skall sköta bokutlåningen, därtill har den varken tid eller kompetens. Förresten är det nu en gång bibliotekens uppgift att lära människorna att hitta väg till böckerna och förstå deras värde. Och den väg som går genom sjukhusen borde inte få försummas.”(1936, s. 33) Wählstrand beskriver patienterna situation på sjukhuset och hur svårt det kan vara ibland att få tag på något värdefullt att låna. ”Det finns måhända ett bibliotek på sjukhuset, men det består huvudsakligen av sådana böcker, som patienter lämnat kvar, eller som skickats till sjukhuset av personer, som fått det för trångt i sina bokhyllor och gallrat bort, vad de ansett överflödigt. Det är alltså sällan fråga om någon förstklassig litteratur. Men detta är just vad det borde vara. Där borde finnas böcker, som kunde ge den sjukes tankar något av värde att syssla med, och som kunde skänka honom någon kompensation för den tid, han anser förlorad genom sjukhusvistelsen.” ”Spörsmålet ’böcker till de sjuka’ är således en ingalunda oväsentlig fråga. För några år sedan, då

sjukhusbiblioteken introducerades i Sverige, fäste en för saken mycket intresserad biblioteksman, stadsbibliotekarie Gösta Östling i Borås, också uppmärksamheten på denna fråga.” (1936, s.33)

”Han citerade också ett uttalande av en amerikansk läkare om sjukhusbiblioteken, som vi återgiva in extenso: ’ Dessa bibliotek äro en underbar tillgång för patienterna. Vi läkare brukade förr anse, att vi med en lyckligt genomförd operation hade gjort vår plikt. Om patienten sedan dog av hemlängtan, så låg detta utanför vårt verksamhetsområde. Vi visste väl, att med en lugn och tillfredsställd sinnesstämning hos patienterna var halva slaget vunnet, men vi gjorde mycket litet för att åstadkomma en dylik. Nu anse vi, att sjukhuset även måste sörja för patientens själsliga befinnande under konvalescenstiden, och vi ha lärt oss, att goda böcker göra mer än kanske något annat för att patienten skall känna sig tillfredsställd och för att hjälpa honom att bli frisk.’ ” ”Ingenstans är väl denna ’biblioterapi’ av så stor betydelse som just på våra många sanatorier.” (1936, s.34)

I en artikel i BBL, 1937, ”Stockholm får moderna sjukhusbibliotek” kan man läsa att när biblioteksverksamheten vid Stockholm stads sjukvårdsinrättningar ska ordnas och förverkligas, efter att ha varit beslutat om sen 1932 och det ekonomiska pressen nu har lättat, hänvisar man till Odense och biblioteksarbetet där som ett exempel och inspirationskälla. Det förordas att stadsbiblioteket ska ha hand om verksamheten och att det är positivt med möjligheten till kontakt med en grupp invånare som kanske annars skulle ha svårt att besöka bibliotek. Handledningen i patienternas val av lektyr blir också på ett högre plan. Om det redan finns ett medicinskt bibliotek ska bibliotekspersonalen ta hand även om detta. (1937, s. 60)

Manne Hofrén skriver om sjukhusbiblioteket i Kalmar i BBL 1937, som helt och hållet är tillkommet genom insamling. Det är ”...en hela samhällets gåva till det nya lasarettet.”, ”...en hela bygdens gemensamma gåva till de sjuka”. Han skriver om de på senare år många segrar på biblioteksfronten, om tillkomsten av de många sjukhusbiblioteken landet runt. ”... vackra resultat både av folkbildningsarbete och av människokärlek.” (1937, s. 312)

Bibliotekskonsulenten Greta Linder höll ett radioföredrag som publicerades 1937 i skriften ”Sjukhusbibliotek” av Greta Linder och Maja-Stina Söderberg, (som var bibliotekarie vid Stockholms läns centrallasarett i Mörby), där hon talade om att Sverige ur bibliotekssynpunkt inte är något lättuppodlat land. ”Vi har att räkna med våra stora avstånd, som fortfarande i så många avseenden trotsar våra ansträngningar, om det än är sant att de för varje dag krymper ihop, besegrade av den på alla fronter framryckande kommunikationstekniken; både människor och böcker kan om det gäller sättas på hjul, motoriseras som aldrig tillförne, varigenom sammanstrålningspunkterna i rask takt ökas.” (Linder, 1937, s.1f)

”Man måste göra klart för sig, att det är en mycket hemlighetsfull process, som förmår lyfta oss människor över oss själva, våra sorger och bekymmer. Som hjälp till detta har den djupt allvarliga boken sin givna plats bredvid den, som skänker ett befriande skratt för stunden. Man skall heller inte glömma – något som de flesta av oss säkert sett exempel på – att en sjukdom kan göra människor mer lyhörda för sådant som annars går förlorat i vardagens surrande jäkt. Hur som helst, en sak står fast, och det är, att läsning på många sätt erbjuder en idealisk sysselsättning för sjuka människor...” ”Det

förefaller också som om den medicinska sakkunskapen i allt större utsträckning räknade med värdet av denna rekreation, som på samma gång erbjuder en avkoppling från sysslandet med den egna sjukdomen.” (1937, s. 7) ”Läsningen verkar också befriande; den sjukas tankar tvingas bort från det skadliga kretsandet kring det egna fallet. Så till vida kan bokutlåningen sägas vara ett – om än blygsamt – led i själva sjukvården.” (1937, s. 11)

”Boken borde finnas på sjukhuset. Den borde ha sin givna plats där likaväl som blommor och hellre än gottpåsen. Ty här är ett av bokens stora tillfällen som inte borde försummas. Det finns ju patienter på våra sjukhus, som få ligga till sängs i många veckor. De äro ”tagna åsido” av livet, för att använda ett kyrkligt uttryck... När man är sjuk blir världen genast så mycket mindre... Ett sjukhusbibliotek finns det kanske, men det består huvudsakligen av sådana böcker som patienter lämnat kvar eller som skickats till sjukhuset av personer som fått det för trångt på sina hyllor och gallrat bort vad de ansett överflödigt. Det är alltså sällan fråga om någon förstklassig litteratur. Men detta är just vad det borde vara. Där borde finnas böcker som kunde ge den sjukas tankar något av värde att syssla med och som kunde ge honom någon kompensation för den tid han anser förlorad genom sjukdomen. Han borde kunna komma tillbaka till livet utom sjukhuset inte bara återställd, utan som en andligen rikare människa. – Det är naturligtvis närmast mina erfarenheter från sjukhusen i Amerika som gjort att jag kommit att intressera mig för denna sida av sjukhuslivet. På de sjukhus i U.S.A där jag hade mitt arbete funnos välrustade biblioteksavdelningar, och utlåningen sköttes av personal från dessa städers stadsbibliotek med största nit och intresse. Och det är till något sådant vi borde komma också hos oss.” Citat av Professor Hilding Berglund, Stockholm, i en intervju i Dagens Nyheter. (1937, s. 12f)

”Den lilla boksamling vi ha är mycket ofullständig och illa medfaren och förslår inte på långa vägar. Jag betonar än en gång, att jag inte talar enbart ur bibliotekssynpunkt utan också ur ren läkaresynpunkt. För personer, som lång tid ligga fjättrade vid sängen utan att ha sina psykiska krafter egentligen nedsatta av t. ex. feber, är det oändligt värdefullt att ha tillgång till litteratur både som förströelse och för inhämtande av kunskaper. För sådana, som lida av nervösa åkommor, är boken också ofta av ett alldeles påtagligt medicinskt värde.” Citat av D:r Harald Lyttkens, Kalmar. (1937, s. 13)

Greta Linder skriver om sjukhusens biblioteksfråga i ett nummer av tidskriften Hertha från 1937, en fråga som för närvarande har stor aktualitet på olika håll. Hon glädjer sig över beslutet om igångsättandet av biblioteksverksamhet på sjukhusen i Stockholm. Ända till på allra senaste tid har detta verksamhetsfält företett en ganska bedrövlig anblick, konstaterar hon. En förbättring kunde visserligen märkas i samband med möjligheten till statsunderstöd som kom 1921, men utvecklingen gick långsamt. 1930 års författningsändring innebar att ett avgörande steg togs framåt när det blev möjligt att låta de lokala folkbiblioteken ta över skötseln av biblioteken på sjukhusen. Hon beskriver boksamlingarnas sammansättning och yttre skick som otillräckliga och nämner den personliga rådgivningen – som i detta fall är särskilt önskvärd – som något som inte uppfyllt ens anspråkslösa fordringar.

Att låta folkbiblioteken ta över skötseln av sjukhusbiblioteken anser Linder vara rätt väg att gå. Kvaliteten höjs och kvantiteten av utlåningen ökar – ofta på ett rent uppseendeväckande sätt. I flertalet fall har det blivit så att sjukhusens biblioteksanslag

och motsvarande statsunderstöd använts till bokinköp och inbindning och statsbiblioteket har stått för arbetskraften.

”Själva utlåningsarbetet försiggår som regel – efter mönster från utlandet, närmast Danmark – i den formen att biblioteksassistenten går omkring på de olika avdelningarna från säng till säng med en för ändamålet särskilt konstruerad bokvagn, rymmande 100-200 böcker. För önsknings av mera speciell art tjänstgör stadsbibliotekets mångdubbelt större boksamling som en välbehövlig reserv. I regel brukar det anses tillräckligt, att varje avdelning besökes en gång i veckan i betraktande av att de mera läshungriga dels kunna få låna ett rätt stort antal böcker på en gång, dels kunna överta böcker från andra patienter på samma avdelning. I själva verket visar sig en sådan individuell utlåning – i stället för den annars som regel praktiserade metoden att låta t ex avdelningssköterskan på vinst och förlust hämta böcker från biblioteksförrådet – ha en oerhört stimulerande inverkan på intresset. I ett välskött sjukhusbibliotek kan man räkna med att ända upp till 75% av patienterna förse sig med böcker (till jämförelse kan nämnas, att i ett ’friskt’ bibliotek en hälften så stor låntagarprocent måste betraktas som osedvanligt hög).”

Linder talar om tre huvudgrupper av låntagare som måste tas hänsyn till: De som efter skolåldern knappast ha haft en bok i sin hand, de typiska läsmänniskorna och de endast förströelseläsande. Hon menar att samma normer ska gälla för sjukhusbibliotek som för vanliga bibliotek när det gäller valet av böcker. Det kan förstås vara skäl att undvika djupt tragiska böcker om sjukdom och död. ”Men i övrigt gör man nog klokast i att icke för de sjukas räkning – lika lite som för friska människor – godta några gottköpsteorier om att man skulle bli särskilt glad av ’glada’ böcker.” Huvudsaken med verksamheten förutsätts vara att läsningen är en idealisk sysselsättning för sjuka. Den finns alltid till hands och man kan själv bestämma takten. ”Även från ren sjukvårdssynpunkt torde denna möjlighet att vända patientens tankar från ett envist sysslande med den egna sjukdomen vara värd stort beaktande;...”

Om verksamheten sköts väl visar det sig också lätt att väcka intresse för saken såväl hos läkare som hos sjuksköterskor. Självklart är det så att sjukhusbiblioteken också bör vara öppna för personalen. Linder avslutar sin artikel med att påtala vikten av ett ordentligt statsunderstöd för att kunna hålla en tillräckligt god kvalitet på sjukhusbiblioteksarbetet. Hon sätter den relativt begränsade uppgiften med biblioteksverksamhet på sjukhus i relation till det stora problemet med en tillfredsställande biblioteksordning i hela vårt glesbebyggda land och menar att med god vilja och samverkan borde det kunna lösas inom en överskådlig framtid. ”Det gäller till yttermera visso förhållanden, som ligga helt i linje med sådana, där vårt land brukar sätta en ära i att räknas till föregångsländerna.” (1937, s. 43ff)

4.3 Kulturell pionjär och medicin

Nils Roth berättar i en notis i Biblioteksbladet 1938 om länslasarettet i Halmstads bibliotek som till en början, 1923, bestod av ett bokskåp i ett dagrum som sköttes av husmodern. Där kunde man låna böcker en gång i veckan. 1937 kom man överens om att stadsbiblioteket skulle ta över verksamheten. Ett rum i källaren och en bokvagn blev det nya biblioteket. Alla avdelningar fick besök av bokvagnen en gång i veckan. På kort tid ökade utlåningen av böcker avsevärt. (1938, s. 115)

I "Hur ett sjukhusbibliotek arbetar" av Greta Åhlin, i BBL 1939, beskrivs mycket ingående och konkret hur arbetet kunde se ut. Åhlin berättar från sitt arbete på Falu läns lasarett och intygar hur tacksamt arbetet är. Hon menar att kontakten med patienterna blir så naturlig och att sjukhusbibliotekarien fungerar som en rådgivare för patienterna på ett speciellt sätt. Åhlin avslutar med att beskriva sitt arbetes målsättningar. "Vårt arbete är ju i främsta rummet avsett att vara ett led i den psykiska terapin, det vill ju hjälpa patienten att leda tankarna bort från sjukdomen, bort från den alltför starka egocentricitet, som ofta följer en sjukdom. Men vi hysa också en blygsam förhoppning att kunna hjälpa patienten lite mer, att hjälpa honom utnyttja denna nödtvungna fritid till studier av det, som speciellt intresserar honom, eller till att utvidga sina kunskaper i och för sin yrkesutövning. – Detta är i få ord sjukhusbibliotekets båda viktigaste uppgifter." (1939, s. 86ff)

I en artikel av Stadsbibliotekarie Elsa Ulfsparré i tidskriften Den lungsjukes tidning, DLT, från 1939, skriver hon under rubriken "Något om sjukhusbibliotek". Hon slår fast att det är i Amerikas Förenta Stater som initiativet har tagits till sjukhusbibliotek, liksom till de moderna folkbiblioteken. Redan i början av 1900-talet fanns det ett fåtal bibliotek på sjukhus i Amerika men det var först under världskriget som utvecklingen tog fart på de amerikanska militärsjukhusen, även i Europa. Ulfsparré menar att det dröjde ända till 1930 då tillägget till statsanslagsbestämmelserna kom som innebar att ett sjukhusbibliotek kunde få statsanslag även om det sköttes av det kommunala biblioteket på platsen. "Sedan biblioteksfolket börjat få hand även om sjukhusbiblioteken har en energisk propaganda bedrivits, och allt flera sjukhus ha i mer eller mindre intimt samarbete med de kommunala biblioteken organiserat moderna bibliotek." "Det moderna sjukhusbiblioteket är huvudsakligen ett ambulerande bibliotek" skriver Ulfsparré och avslutar sin artikel med orden; "Under sjukhusvistelsens stillhet har mången ett uppskattat tillfälle att tillfredsställa sin i det dagliga arbetet nödtvunget förkvävda läslust." (1939, s. 10)

Hur ska ett sjukhusbibliotek organiseras och skötas så att det blir till största möjliga nytta och glädje, frågar sig en bibliotekarie, Britta Schenström 1939 i sin artikel "Hur ett sjukhusbibliotek arbetar." Artikeln är ur Sveriges landstings tidskrift. "Sjuksköterskans tid är strängt upptagen och man kan inte begära att hon ska ha tid med något extraarbete." Allra bäst är det om det kommunala biblioteket åtar sig skötseln av sjukhusbiblioteket. På landsbygden är det kanske inte så lätt, men kanske bidrag med råd och anvisningar från ett bibliotek kan vara till hjälp. "Kanske finns det någon bokkunnig och intresserad dam i ett sådant sjukhussamhälle, som är villig att lära sig..." Kompetensen för arbetet är viktig för att intresset för böckerna ska ökas. Det är också viktigt att tänka på de två kategorierna som lånar på ett sjukhusbibliotek, patienter och sjukhuspersonal, och deras lite olika behov. Bokvagnen är viktig även om den är dyr i inköp. "Allra bäst är det, om lasarettet har en lika händig maskinist som Karlstads centrallasarett. Han gjorde den av en gammal rullstol." (1939, s. 87)

"Bibliotekarien har också hand om inköpen, ofta i samråd med överläkare, husmor och syssloman. Önskemål som framlagts av patienter och personal tagas naturligtvis också hänsyn till." Böckerna får inte vara för tunga eller sorgliga. "Men naturligtvis bör man akta sig för att köpa alltför enkla eller flabbiga böcker." Ett gott samarbete med andra bibliotek är mycket viktigt. Det är också viktigt att sjukvårdspersonalen och bibliotekarierna kan samordna och hjälpas åt med t ex utlästa böcker, bokförteckningar

och i kontakten med patienterna. Schenström avslutar med orden: ”Jag hoppas, att det framgår av vad jag här berättat, att utlåningen av böcker på ett lasarett är ett mycket tacksamt arbete. Ofta får man höra, hur efterlängtat och välkommen bokvagnen är. ’Det här är den trevligaste vagnen di har på det här stället’, sade en gammal gubbe en gång.” (1939, s. 90)

I en artikel om sjukhusens biblioteksfrågor från 1939 i Sveriges landstings tidskrift av Knut Tynell börjar författaren att beskriva situationen för sjukhusbiblioteken såsom den har utvecklats under ”de senaste åren”. Frågan om sjukhusbibliotek har enligt honom varit mycket uppmärksammas i biblioteksintresserade kretsar. ”Bibliotek för sjukhusens patienter och personal ha sedan länge funnits på sina håll. Statsunderstöd har också utgått för ändamålet i nära tjugio år. Under senare tid har man på allt fler platser med framgång prövat på metoden att helt eller delvis överlåta arbetet med sjukhusbiblioteken åt stads- eller folkbiblioteken på respektive ort. Detta hindrar emellertid ej att resurserna ännu på många håll äro absolut otillräckliga.”

Man kan se på frågan om sjukhusens biblioteksproblem på olika sätt. Författaren skriver om folkbildningsfrågan, om den sociala utgångspunkten och om sjukhusbibliotekens rent medicinska värde. När det gäller folkbildningsfrågan så kan det inte förnekas ”...att biblioteken ha en möjlighet att på denna väg komma åt människor, som annars inte läsa så ofta...” (1939, s. 84) Om man ser på saken utifrån en social utgångspunkt så kommer man närmare problemets kärnpunkt. Sjukhusbiblioteken utför ett slags kulturellt pionjärarbete. Men man får inte heller glömma bort det rent medicinska värdet. Tillhandahållandet av lämplig litteratur kan betraktas som ett led i själva sjukhusbehandlingen.

Artikeln avslutas med: ”Det är nu livligt att önska, att de möjligheter till ökade statsunderstöd, som beslutats, komma att medföra den stimulans till en utveckling av sjukhusbiblioteksverksamheten som statsmakterna åsyftat.” (1939, s. 85f)

5 Analys

Här vill jag, utifrån mina frågeställningar, se vad texterna har att ge för svar på dem. Den första frågan får ett mer beskrivande svar och för att svara på den andra tar jag hjälp av två teman; sjukhusbiblioteket som folkbildare och kulturförmedlare och sjukhusbiblioteket som en del av sjukvården.

5.1 Hur sjukhusbiblioteken skildras i de utvalda texterna

Först efter första världskriget började biblioteksverksamheten ta form på riktigt. I Sverige liksom i USA har den sina rötter i den kliniska verksamheten. Bibliotek på sjukhus i Sverige, beskrivs närmast som en försöksverksamhet i början på 1930-talet och USA, Amerika, som det goda exemplet och föregångslandet. Biblioteksverksamheten skulle hållas isär, ur vägen, från den övriga verksamheten på sjukhusen och anpassa sig. Böckerna består till största delen av utgallrad litteratur från privata samlingar och av böcker som patienter lämnat kvar. Den fungerade ofta som en ambulering verksamhet, i många fall som en filial till det kommunala biblioteket.

Till en början handlar det mer om verksamheten, arbetet och inte så mycket om platsen, lokalen. Det är biblioteksverksamheten som fokuseras och beskrivs såsom den bedrivs på ”sjukvårdsinrättningar”. I någon mån diskuteras också vem eller vilka som bedriver den och för- respektive nackdelar med olika aktörer. Det sägs att ”utlåning av böcker på sjukhus” i Sverige på 1930-talet bara befann sig på försöksstadiet. Ord som ”bedrövlig”, ”långsam utveckling”, ”otillräcklig”, och ”inte ens uppfyllt anspråkslösa fordringar”, nämns. Tack vare de politiska besluten, i 1930 års biblioteksförfattning och ... en del ”bekantgörande av arbetet”, så började sedan verksamheten byggas ut mer och mer.

När man börjar tala om ”biblioteket” i texterna är det först inte vad vi menar med sjukhusbibliotek som avses utan folkbibliotek. De skulle hjälpa till med detta ”extraarbete” som biblioteksverksamheten på sjukhus utgjorde och som sjukvårdspersonalen varken hade tid eller kunskaper för. Biblioteket skulle ”kanske kunna be om att få komma och hjälpa till”, inte vara i vägen eller irritera sjukvårdspersonalen. Det skulle ha en sekundär plats och kunna arbeta ”effektivt, mjukt och insmältande i miljön”.

Ifrån sjukvårdspersonalens synvinkel så beskrivs biblioteksverksamheten som en värdefull del i arbetet med att ta hand om sjuka människor och hjälpa dem att bli friska. I ett sjukhusbibliotek kommer man närmare lånanaren än i ett vanligt, tack vare att förutsättningarna för livet på ett sjukhus är så annorlunda än i vardagslivet. Det rekommenderas att biblioteksarbetet på sjukhus bedrivs i samarbete med ett bibliotek för att det är psykologiskt viktigt med att någon utifrån står för verksamheten. Bokvagnen som ett sätt att få böckerna att komma till patienterna sågs som det bästa sjukhusbiblioteket. Allra bäst var också om man kunde samarbeta och samordna sig med andra kategorier av människor som fanns på sjukhus.

Var böckerna kommer ifrån, sjukhuset eller biblioteket, anses vara av underordnad betydelse. När man planerar att bygga nya sjukhus så är det viktigt att planera för ett sjukhusbibliotek, och då inte bara för patienterna men också för ett medicinskt bibliotek som varje sjukhus borde ha. Att biblioteksverksamhet på sjukhus har ett värde är något som förutsätts märkas tydligt och fort.

Identiteten hos sjukhusbiblioteken är till en början, obefintlig, sedan otydlig, svag och undfallande – svårbestämd. Biblioteket står i farstun med mössan i handen, skrapar med foten och frågar ödmjukt om det får komma in och hjälpa till – lovar att inte vara i vägen eller att irritera på något sätt. När det väl är där, blir det uppskattat av sjukvårdspersonalen för vad det gör och är. Insikten om att det faktiskt kan hjälpa till och ha något att tillföra till patienterna ökar. Sjukhuset inser också att de har visst ansvar för patienternas själsliga välbefinnande och biblioteket för deras tillfrisknande. Ostenfeld skriver om utlåningsarbetet, att det är bäst om det kan ske två gånger i veckan. Linder skriver att om varje avdelning besöks en gång i veckan så räcker det. Hon för fram argument för att det skulle räcka och argumenterar med det för en besparing i jämförelse med Ostenfelds rekommenderade två besök i veckan. Om detta är ett tecken på skillnader i hur man ville satsa i Danmark respektive i Sverige är svårt att säga.

Mot mitten av 1930-talet finns sjukhusbibliotek i texterna på ett mer självklart och framträdande sätt. När ordet bibliotek förekommer åsyftas för det mesta

sjukhusbibliotek. Dess betydelse ”kan nog inte överskattas” och potentialen anses vara stor. Två huvudtyper av sjukhusbibliotek nämns. En som sköts av sjukhuspersonal och patienter och en av det kommunala biblioteket, i samarbete med sjukhuspersonal och patienter. Biblioteken beskrivs (av en läkare) som underbara för patienterna. Som en typ av bibliotek, ”något vid sidan om de övriga biblioteken”.

I mitten av 1930-talet är det fortfarande så att sjukvårdspersonalen oftast är de som har hand om sjukhusbiblioteken. Utvecklingen går dock mot att de kommunala biblioteken mer och mer tar över. Detta beskrivs som en positiv utveckling. Sjukhusbiblioteket fungerar då som en slags filial till det kommunala biblioteket. Att det är biblioteken som har ansvaret för initiativ till verksamhet på sjukhus är okontroversiellt och uppmuntras av sjukhuspersonalen. Ett välskött sjukhusbibliotek har stor utlåning, bättre än i ett ”friskt”. Om bara biblioteksverksamheten på sjukhus får växa sakta men säkert så var tilltron till att den själv skulle bevisa sitt värde stor. Samarbetet mellan sjukhusbibliotek och folkbibliotek förutsattes vara bäst.

Från sjukhuspersonalens sida verkar de ibland ha högre tankar om biblioteket än biblioteket självt. Det finns många exempel på läkare i texterna som talar gott om biblioteket och vad de gör och betyder. Biblioterapi nämns som exempel på en viktig behandlingsform. De efterfrågar hjälp med medicinsk litteratur för egen del. Biblioteksverksamheten uppmuntras starkt av sjukhuset och de verkar inte kräva detta ödmjuka tassande i korridoren i en önskan om att inte vara i vägen i så hög grad som bibliotekspersonalen verkar vara villig att anpassa sig till och underordna sig.

När biblioteksfolket tog över ansvaret för sjukhusbiblioteken så fick det till följd att ”moderna sjukhusbibliotek” organiserades. Detta var till en början huvudsakligen ett ambulerande sådant. Ett gott samarbete med sjukvårdspersonalen var dock mycket viktigt. Sjukhusbibliotek sågs som ett resultat av folkbildningsarbete och människokärlek, en sammanstrålningspunkt mellan bok och människa.

En utvecklingslinje kan ses där biblioteksverksamhet på sjukhus tar allt fastare och tydligare form. Sjukvårdspersonal ersätts av professionell bibliotekspersonal som specialiserar sig som sjukhusbibliotekarier. Från att ha varit en osorterad hög av från privatpersoner utgallrade och skänkta böcker, utvecklas biblioteksverksamheten alltmer, blir en bokvagn som förvaras någonstans när den inte är ute på uppdrag, och får sedan en bestämd plats i sjukhuset, ett bokförråd, som personalen har tillgång till och sedan så småningom lånarna, patienter och personal. Kanske blir det två bibliotek, ett för patienter och ett medicinskt för personal. Att patientbiblioteket är tillgängligt för båda låntagarkategorierna är självklart. Däremot är det medicinska biblioteket bara till för sjukvårdspersonalen. Biblioteksverksamheten och biblioteket växer, sakta men säkert, och så verkar självförtroendet också göra. Målen för verksamheten utvecklas och de handlar mer och mer om att bibliotekens egna mål förs fram i tron att de håller och fungerar, har något att ge, även på sjukhus.

Det är ofta en svag och otydlig identitet som ges av sjukhusbiblioteken. De skulle kanske kunna be om att få komma och hjälpa till, på sjukhusens villkor förstås. De skulle vara lyhörda för patienterna, vinna patienternas hjärta och förtroende. Kvinnlig personal var därför att föredra ansåg många men inte för ung, livserfarenhet ansågs viktigt. Sjukhusbiblioteket sågs som en gåva från samhället till sjukhuset, till de sjuka – ett resultat av folkbildningsarbete och människokärlek. Sjukhusbiblioteket, ett bibliotek

”på hjul” ett, blygsamt, led i vården av de sjuka. En positiv sak med sjukhusbibliotek är att möjligheten är större att komma nära låntagarna än den är i vanliga bibliotek.

5.2 Vilka var då deras uppgifter, funktioner och mål

Två huvudinriktningar finns i svaren på denna fråga. Biblioteket på sjukhuset kan ses som, i första hand, en kulturförmedlare bland andra bibliotek. Ett bibliotek är således alltid ett bibliotek bland andra oavsett var det finns och verkar. Biblioteket på sjukhuset kan också ses som rent konkret en del av sjukhuset, en specialitet bland andra, underordnat sjukhusets mål att lindra och bota sjukdom.

Sjukhusbibliotek ses eller skildras från olika synvinklar, utifrån en social synvinkel där folkbildningsfrågan är central och utifrån det rent medicinska värdet för sjuka människors tillfrisknande. Sjukhusbiblioteket sågs i sin helhet som en värdefull hjälp i sjukvården. Ett kulturellt pionjärbete med medicinskt värde, så kanske man kan beskriva arbetet på ett sjukhusbibliotek. Identiteten hänger ihop med vem som ser och utifrån vilken synvinkel man tittar. Egen förförståelse och vilka behov man ser som viktigast spelar också en roll.

Om man gör en jämförelse mellan utvecklingen i USA respektive Sverige så kan man se att i USA var de tidiga med att vilja fokusera på bibliotekariernas funktion som utbildade terapeuter. Individens ansvar när det gällde att leva hälsosamt poängterades också tidigt. Fokus på individen och individens ansvar och möjligheter var större i USA. I Sverige blir den vetenskapliga medicinen baserad på naturvetenskapen den tongivande och överordnad den bredare folkmedicinen. Demokratiseringen i samhället förde med sig behov av bättre folkbildning. Samtidigt blir en god folkhälsa viktigt i samhället och därmed också ett upplysningsarbete med att förmedla kunskap om hur man skulle leva ett rätt och sunt liv.

Bibliotekets mål är först bara att bidra och hjälpa till med förströelse. De klassiska målen med upplysningsarbete och folkbildning får stå tillbaka. Så småningom ökar självförtroendet allteftersom verksamheten växer och tar form. I målformuleringen ingår sedan också att ge möjlighet till förkovran inom olika områden. De klassiska biblioteksmålen tas tillbaka och förs in i och anpassas till sjukhusvärlden.

Målet med verksamheten var också en bättre ”arbetsmiljö” på avdelningarna med mer glädje, tillfredsställelse som gav en bättre ton och stämning bland patienter och personal. Målet med rätt bok till rätt lånare ansågs som extra viktigt på sjukhus. Därför var det viktigt att de som arbetade på ett sjukhusbibliotek hade stor bokenkunskap och människokunskap men också livserfarenhet. Genom att förmedla goda böcker så kunde boken och biblioteket få flera vänner bland människor. Sjukhusbibliotekens mål skulle vara underordnat sjukhusens mål; patienternas tillfrisknande.

En framtidsutsikt som nämns är att utnyttja ”den på alla fronter framryckande kommunikationstekniken” för att underlätta möten mellan människor och böcker. Sjukhusbiblioteken borde ha förstklassig litteratur, för förströelse, inhämtande av kunskap och för det medicinska värdet, så att människor som kom hem från sjukhuset kunde göra det som andligen rikare människor. Den personliga rådgivningen behöver också förbättras. Sjukhusbiblioteken behöver fungera bättre över hela landet. Sverige är ju ett glesbebyggt land men med god vilja och samverkan så borde det kunna lösas sig.

En bra väg till utveckling av verksamheten är att börja i liten skala och låta arbetet växa, sakta men säkert, och själv bevisa sitt värde. Planering är viktig, för all typ av biblioteksverksamhet på sjukhus. Det är också viktigt att förankra idéer hos sjukvårdspersonalen och få deras stöd i verksamheten. Det borde finnas biblioteksverksamhet på alla sjukhus. Alla patienter borde få tillgång till det arbete som främjar det psykiska tillfrisknandet, som sjukhusbiblioteket förmedlar. Genom ökade statsunderstöd ska utvecklingen stimuleras.

5.2.1 Kulturförmedlare

Biblioteksverksamheten på sjukhus handlade helt enkelt om att låna ut böcker. Att se till att patienterna hade något att läsa. Bibliotekspersonalen skulle vinna patienternas förtroende och hjärtan. Att komma nära låntagaren var en utmaning och möjlighet med speciell betydelse just på sjukhus. Biblioteket skulle först och främst ”hjälpa till förströelse och kanske därmed även något litet till tillfrisknande”. Det klassiska upplysningsarbetet skulle man avstå ifrån. Citat av amerikanska läkare får exemplifiera att sjukvårdspersonalen insett ansvaret också för patienternas själsliga välbefinnande. Bibliotekspersonal hade också insett att de hade ett visst ansvar för patienternas tillfrisknande genom sitt arbete med och för dem.

Från sjukvårdspersonalen ser man gärna att de kommunala biblioteken tar hand om sjukhusbiblioteken. Det kommunala biblioteket har mer tid, än sjukvårdspersonalen, och fackkunskap. Man poängterar också vikten av att ge tillgång till medicinsk litteratur till sjukvårdspersonal. Eftersom det är mycket stora krav som ställs på en biblioteksassistent på ett sjukhusbibliotek förutsätter det att personen har ett allmänt biblioteksarbete vid sidan av arbetet på sjukhusbiblioteket. Det poängteras också att det är viktigt att se till båda låntagarkategoriernas behov, patienter och sjukvårdspersonal.

Målet var då rent konkret att göra sjukdomstiden lättare för de sjuka och om det var möjligt, ge förutsättningar för att de skulle kunna använda tiden till något nyttigt. De amerikanska läkarna var väldigt positiva till sjukhusbibliotek och används flitigt som inspirerande exempel. Det klassiska målet med folkbildning fanns naturligtvis kvar någonstans och sjukhusbiblioteken sågs ibland som en väg att ”komma åt människor”. Från social synpunkt var det kulturella pionjärbetet på ett sjukhusbibliotek det viktigaste.

Man talade om och räknade med tre typer av låntagare. De som efter skolan knappast ha läst en enda bok, de typiska läsmänniskorna och de som endast läste som förströelse. Man skulle inte underskatta låntagarna och inte godta några gottköpsteorier när man valde litteratur utan de normer som skulle gälla för vanliga bibliotek skulle i princip också gälla för sjukhusbibliotek.

Att ge patienter förströelse var alltså i första hand det viktiga och därför uppmanades bibliotekspersonalen i rådgivningssituationer att inte vara alltför pedagogiska och att dölja sina ”pekfingrar” så mycket som möjligt. Sjukhusbiblioteket hade dock också en terapeutisk insats genom att det kunde befördra en patients psykiska tillfrisknande. En vinst om bibliotekspersonalen var professionell var att låntagare på sjukhus sedan de blivit friska fortsatte att låna böcker på det kommunala biblioteket. Att lära människor

hitta vägen till böckerna och förstå deras värde var en viktig uppgift. Böcker som kunde ge kompensation för förlorad tid p g a sjukdom och sjukhusvistelse.

Idén om bibliotek på sjukvårdsinrättningar klassas alltså som ett extraarbete som inte sjukvårdspersonalen prioriterar att hinna med utöver sitt viktiga arbete att ta hand om patienterna och vårda dem och deras sjukdomar. Utlån till personalen själva, av facklitteratur, sköttes dock från början av t ex en instruktionssköterska. Målen som förs fram av biblioteksfolk handlar om att hjälpa till förströelse. Den egentliga och kanske mera traditionellt viktiga uppgiften med folkbildnings- och upplysningsarbete var sådant man eventuellt skulle kunna avstå från på sjukhus. Arbetet med att ge möjligheter till förströelse skulle möjligen kunna vara ett led – om än blygsamt - i själva sjukvården. Det finns också inslag av idéellt arbete, där drivkrafterna sägs vara folkbildningsarbete och människokärlek.

5.2.2 Förmedlare av hälsa

Den terapeutiska betydelsen i att hjälpa till att få tiden att gå och få patienterna att rikta sina tankar mot något annat än den egna sjukdomen, var den viktigaste. I andra hand, som en bonus, sågs möjligheten att få förkovra sig i något inom ett intresse- eller kanske yrkesområde. Läsning kunde hjälpa till att lyfta människor över sig själva, över sina sorger och bekymmer. Hur detta gick till var en hemlighetsfull process. Läsning sågs som en idealisk sysselsättning för sjuka människor. Det gav avkoppling, var ett befriande om än blygsamt led i sjukvården. Från sjukhusets sida ansåg man att litteratur inte bara var till för förströelse eller för inhämtande av kunskaper. Det hade ett påtagligt medicinskt värde som man räknade med. Målet att vara ett led i den psykiska terapin blev allt tydligare, även om det var viktigt att inte vara i vägen utan smidigt anpassa sig efter sjukhusets arbetsschema. Förströelsen var ett led i den, att leda tankarna bort från sjukdomen. Möjligheten att studera och förkovra sig hade naturligtvis ett värde i sig men också som ett led i den psykiska terapin. I vardagen hade många människor inte så stora möjligheter att läsa och studera. Sjukhusvistelsen kunde man då se som något positivt med sin möjlighet till tillfälle att studera och tillfredsställa sin läslust.

Det medicinska värdet, det som var sjukhusets och därmed överordnat, var att biblioteksverksamheten skulle fungera som ett led i behandlingen av sjukdomar. Boken på sjukhus var ett terapeutiskt medel och biblioterapi var en av sjukhusbibliotekets viktigaste uppgifter. Det yttersta målet vara att människor kunde lämna sjukhuset som återställda och andligen rikare människor.

Att underlätta tillgång till medicinsk litteratur var ett viktigt mål för verksamheten. Syftet med läsningen för patienterna var dubbelt, dels att fungera som tidsfördriv och dels att förbättra det psykiska tillståndet. Det sågs också som ett mål, att värva nya biblioteksbesökare och låntagare. Uppgiften var alltså att vara ett led i sjukvården, led i den psykiska terapin med hjälp av biblioterapi. Att få patienten att lyfta blicken från sig själv och sin sjukdom och leda tankarna vidare. Studier efter intresse och yrkesarbete var också viktiga att främja. Sjukhusbiblioteken skulle vara till för alla patienter och all personal. De skulle lära människor att hitta vägen till böckerna och förstå deras värde. Om sjukhusets mål var att patienterna skulle bli friska så var sjukhusbibliotekets att bidra till det på sitt sätt, genom att hitta rätt bok till rätt läsare.

6 Diskussion

En positiv respektive negativ människosyn har en avgörande betydelse för hur man ser på sjukhusbibliotek och deras roll som förmedlare av förströelselitteratur eller hälsa. Om människosynen är positiv så är ett sjukhusbibliotek en betydelsefull aktör med stor potential att utveckla. Insikten om den egna betydelsen, ansvarskänslan och självförtroendet är stort. Det ser en potential i människan och sig själv. Hopp finns, om att kunna betyda något och ha något avgörande att förmedla, till patienter och personal. Det blir mer självklart att vara och fungera som en, viktig, del i sjukvården. Kärlek till människan och folkbildningsarbetet är de viktiga drivkrafterna.

Om synen på människan i ett sjukhusbibliotek däremot är negativ är det lätt att reducera sig själv till en verksamhet som hjälper till med ett extraarbete på sjukhuset, ett som annars gärna prioriteras bort, som inte har någon direkt betydelse för det egentliga arbetet. Sjukhusbiblioteket blir en förmedlare av förströelselitteratur. Identiteten är vag, otydlig och undfallande. Om det inte är något hinder i vägen kan sjukhusbiblioteket hjälpa till där det passar sjukhuset. Sjukhusbiblioteket är inte så viktigt för att människorna, patienterna och personalen inte är så viktiga.

När det gäller mål, uppgifter och funktioner är det också av avgörande betydelse vilken människosyn man har. Om den är positiv så finns det en stor potential att utveckla. Möjligheterna är många och ambitionerna och målen blir högt ställda. Sjukhusbiblioteket är kapabelt att ta ansvar för detta och det är viktigt att det gör så. Självbilden är god och så är tankarna om den egna förmågan och betydelsen. Personalen ska få tillgång till material för att kunna förkovra sig och bli ännu bättre på att ta hand om sina patienter. Patienterna ska förhoppningsvis genom att få de rätta böckerna, den rätta informationen, i sina händer bli, friska med hjälp av biblioterapi, växa till ”andligen rikare människor”, kunna ”lyfta sig över sig själv” och kanske kunna lämna sjukhuset bättre utbildade för de yrken de finns inom än de var innan de blev sjuka.

Med låga tankar om vad en människa är och kan följer låga tankar och förväntningar på vad som kan göras för och hända med en människa som blir sjuk. Ambitionen stannar vid att ge förströelse. Några djupare tankar eller högre mål finns inte om vad det skulle kunna vara ett led i. Arbetet med det ses mest som ett extraarbete som man kan ha och mista utan att det betyder så mycket. Det handlar mer om att slå ihjäl tiden och att få den att gå än att tillföra människor något väsentligt. Om det finns bibliotek på sjukhuset eller inte spelar, näst intill, ingen roll.

Att sjukhusbibliotek som företeelse, i biblioteksvärlden många gånger har varit osynliga tycker jag, efter vad jag har läst om dem, inte verkar konstigt alls. Bibliotekspersonalen verkar ha en något låg uppfattning om sin egen roll och sitt arbetes betydelse, kanske har det att göra med det ofta informella sättet att arbeta på. Kanske också för att det ofta var ett kvinnogöra, att ta över sjuksköterskornas jobb och hjälpa till med extraarbetet med biblioteksverksamheten. Om personalen på sjukhusbiblioteken själva tenderar att lägga ribban vid att hjälpa till med förströelse mot sysslolösheten, under förutsättning att man inte är ivägen förstås, så vill man däremot från sjukvårdspersonalens sida ofta höja ribban betydligt, efter amerikanskt exempel, och säga att målsättningen borde vara att den sjuke borde kunna komma tillbaka till livet, inte bara återställd, utan som en andligen rikare människa. Boken tillskrivs också

ofta – av läkare – ett alldeles påtagligt medicinskt värde! Kanske som ett slags gymnastikredskap för hjärnan.

Hälsobegreppet kan ses som ett av flera uttryck för vår längtan tillbaka till paradiset förlorade värld. Det är drömmen om det oförstörda tillstånd då sjukdom, lidande och död ännu var okända och människan levde i total harmoni. Om en människa är sjuk och uppfattas endast som en maskin, förmodas hon bli helt bra då den skadade delen bytts ut eller botats. Om hon däremot uppfattas som en helhet bestående av kropp och själ räcker det inte att bara uppmärksamma den felaktiga delen av henne. Man måste då se till helheten, hela människan och den omgivning hon finns i för att göra anspråk på att ge en god sjukvård.

Vilken människosyn finns i botten, under ytan idag som formar synen på bibliotekspersonalen och biblioteket när det gäller uppgifter, funktioner och mål, i olika ansvarsområden. Vem eller vad är en; patient, läkare, sekreterare eller sjukgymnast? Vilken potential finns där att utveckla och vilket ansvar har sjukhusbiblioteken för att göra det idag när möjligheten med ”allas tillgång till allt” med hjälp av en dator, i sjukhussängen eller på skrivbordet, är en realitet? Hur ser glesbygden ut i Sverige år 2011? Vad kan göras för att minska avstånden mellan människor, oavsett om de finns utspridda i de inre delarna av Norrland eller hopträngda i Stockholms innerstad. Ska det göras något över huvud taget eller ska vi nöja oss med att tassa i korridorerna med det konkreta målet för dagen att inte irritera, störa eller vara i vägen samtidigt som vi, försiktigt, erbjuder olika typer av ”skådespel” i tacksamhet över att inte, ännu, ha blivit förklarade onödiga och nedlagda.

Under 1900-talets slut har gruppen av professionella sjukhusadministratörer växt fram och tagit allt större del i sjukhusens ledning. Uppdragen har ofta varit att effektivisera och rationalisera vården och vårdkvaliteten har ofta fått stå tillbaka. Sjukhusbibliotek är speciella och de behöver känna sin historia för att kunna stå upp för det som är deras uppgift, deras roll i den miljö de finns i. I samhället i dag lever människor igen med katastrofer, epidemier och pandemier närmare in på sig. Globaliseringen av det mesta, klimathot och miljöförstöring av olika slag kräver ett helhetstänkande som engagerar människor över hela jorden. Den tekniska utvecklingen möjliggör rapportering och engagemang i dessa frågor på ett helt nytt sätt.

Biblioteksverksamhet på sjukhus kan ses på utifrån två synsätt. Det kan ses som en del i den demokratiska folkbildningsrörelsen, underordnad folkbiblioteken. Utifrån en social utgångspunkt handlar det då om folkbildning och att vara något av en kulturell pionjär. Man lånar ut önskad litteratur till patienter och personal först som två skilda verksamheter och sedan i det gemensamma kombinerade biblioteket.

Sjukhusbibliotek kan också ses som en del sjukvården och då underordnad den. Detta kanske är den ursprungliga bibliotekstanken, biblioteket som sjukhus för själen, med en nära koppling till hälsa och sjukvård. Den medicinska utgångspunkten fokuserar då det medicinska värdet som ett led i vården. Det kan också handla om upplysning och information i egenvårdssyfte. Sjukdom och hälsa kan också ses på utifrån två perspektiv, den naturvetenskapliga medicinens och ett helhetsperspektiv där alternativa mediciner och behandlingsmetoder ryms. Idag ryms alla dessa synsätt och behov inom sjukhusbiblioteket. Det är ett bibliotek för alla med tillgång till det mesta, om än inte till allt.

Tankarna i de texter som finns i denna uppsats om vad biblioteksverksamhet på sjukhus skulle kunna vara och syssla med är minst lika aktuella idag. Att vara en mötesplats mellan ord och människor i hälsans tjänst. Att med biblioterapi bidra till människors tillfrisknande. Det är viktiga utmaningar för sjukhusbiblioteken att ta på allvar och möta dessa behov som i högsta grad finns även idag.

Jag hoppas att denna uppsats kan vara något av en titt i backspegeln på biblioteksverksamheten på sjukhusen i Sverige under 1930-talet och fungera som inspiration i arbetet med och på våra sjukhusbibliotek i dag.

I sjukhusbiblioteket möts sjukvården och biblioteket och de behöver lära känna varandra väl för att kunna göra det bästa med och av sina mål och syften. Tillsammans kan de kanske innebära och ge något mer till de människor som kommer till sjukhusbiblioteket än de kan ge var för sig. Åt varje människa – en god hälsa! Det kanske kan vara den gemensamma banderoll de kan enas om att stå upp för och försöka förverkliga iden bakom.

7 Sammanfattning

Böcker som medicin för, och sjukhusbibliotek som sjukhus för – själen – verkar vara en mycket gammal idé som utvecklats och levt vidare genom århundradena. Idén om bokutlåning på sjukvårdsinrättningar i mer organiserad form i Sverige verkar komma från USA via Danmark. Kanske finns rötterna, tidigare, i England, eller ännu tidigare i Kairo eller Thébe. Den roll denna idé förväntades spela var att fungera som ett lugnande medel, att bidra till en lugn och tillfredsställd sinnesstämning hos patienterna. Bokutlåningen skulle göra så att patienterna fick något att syssla med och som dessutom bidrog till tillfrisknandet. Detta visar på en stor tilltro till böckernas betydelse från sjukhusens sida. De läkare som refereras till och citeras talar om hur viktigt detta är med sjukhusbibliotek, både för patienternas hälsa men också för att de själva ska få lättare tillgång till medicinsk facklitteratur. De talar också för att de kommunala biblioteken bör vara de som sköter om biblioteken. Exempel finns där en amerikansk läkare självkritiskt vittnar om tidigare bristande insikt i processen av tillfrisknande hos patienter, där tanken då var att när patienten var opererad så var saken klar för sjukhusets del. Han inser sedan, att sjukhuset har ansvar för hela förloppet också under konvalescenstiden och att ansvaret också omfattar det själsliga välbefinnandet.

Patienterna var till kvantiteten en betydande grupp, men avstängda och utestängda från samhället. Om man blev sjuk togs man antingen omhand av släktingar och vänner i hemmet, eller av sjukvårdspersonal på ett sjukhus. Patienterna ansågs ofta inte förstå sitt eget bästa. I sin sysslöshet, snurrade tankarna bara kring de egna sjukdomarna och önskan om att bli frisk. Eftersom detta förutsattes vara ohälsosamt så behövdes lugnande medel och terapi. Bilden av samhället, bygden, finns som drivs av människokärlek i sitt folkbildningsarbete och ger som gåva sjukhusbibliotek till patienterna. En positiv sak med att drabbas av sjukdom är att en människa kan bli mer lyhörd för sådant som annars går förlorat i vardagens jäkt. En patient är ofta mycket egocentrisk och världen blir liten. Hon eller han beskrivs som ”tagna åsido” av livet. Låntagare, friska som sjuka kan delas in i tre huvudgrupper. De som knappt läst en bok efter skolan, de typiska läsmänniskorna och de som bara läser för att få förströelse. Det

är dock viktigt att inte underskatta låntagare påpekas det. Patienterna är en från samhället isolerad grupp, tagna åtsidan av livet. De behöver sysselsättas, roas och distraheras med böcker. De ses också som potentiella biblioteksbesökare när de väl är friska och ute i samhället igen.

Sjukhuspersonalen hade ett ansträngande och påfrestande arbete och det fick de som arbetade med biblioteksverksamheten anpassa sig till. Arbetet med den direkta omvårdnaden och sjukvården var viktigast och något extraarbete för personalen utöver det skulle inte behöva förekomma. Sjukvårdspersonal, läkare och sköterskor, hade det fulla ansvaret för patienternas situation och deras arbete måste alltid tas hänsyn till av bibliotekspersonal.

Bibliotekspersonalens arbete på sjukhus är – ett extraarbete som inte sjukvårdspersonalen har tid med – och inte heller fackkunskap om. De ska ”hjälpa till” men bara om det inte stör eller irriterar sjukvårdspersonalen i deras arbete. Bibliotekspersonalen på sjukhus, som borde vara kvinnor, förväntades ha god kontakt med patienterna, vinna deras hjärtan och förtroende samtidigt som de hela tiden ska se till att inte vara i vägen för sjukvårdspersonalen. De verkar inte ha så höga tankar om sin egen roll och sitt arbetes betydelse. De betonar vikten av att smälta in och underordna sig. Biblioteksarbetare ska ha en god människokänedom och psykologisk blick för människor. De ska inte vara alltför pedagogiska, åtminstone inte alltför tydligt.

Sjukhusbiblioteket hade delvis olika mål beroende på vilken aktör eller intressegrupp man utgår ifrån. För bibliotekspersonal var det ofta, åtminstone i början, den kulturförmedlande rollen som var viktigast, att vinna vänner till böckerna. För sjukvårdspersonalen var det biblioteket som ”medicin”, och som kunskapsförmedlare och då till personalen i första hand som stod i fokus. De människor som hamnade på sjukhus som patienter, kom med sina egna behov och önskningar till biblioteket och framstår som en nöjd och tacksam grupp i de texter jag läst.

Samarbete mellan olika grupper var dock viktigt. Hjälpsamhet och inte minst en öppenhet för ibland annorlunda och innovativa lösningar på praktiska problem för att biblioteket skulle kunna bli till största möjliga nytta och glädje, var också viktiga.

Sjukhuset har huvudansvaret för patienternas tillfrisknande och sjukhusbibliotekets mål är att en patient ska kunna åka hem som en ”andligen rikare” människa. I sjukhusbibliotekets identitet ingår alltmer, förutom att vara folkbildare, också att vara en kulturell pionjär och ett led i sjukvården med sitt terapeutiska bidrag; biblioterapi, som förutsätts ha ett rent medicinskt värde.

Källförteckning

- Arbetsgruppen för undersökning av biblioteksverksamheten vid sjukhus (1976) *Sjukhusbibliotek – en översyn av de allmänna bibliotekens verksamhet, organisation och arbetsformer*. Lund: Bibliotekstjänst
- Beckman, Ludvig (2005) *Grundbok i idéanalys – Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus förlag
- Bergström, G & Boréus, K (2000) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bibliotek i vården. (1988) *BBL: biblioteksbladet* nr 4/5 1988 årg 73
- Danielsson, Ingrid (1935) Något om biblioteksverksamhet vid sjukhus. *BBL: biblioteksbladet* 1935 (20:4), s. 140-142
- Giselsson, Adina (1999) *Sjukhusbibliotek i Sverige – en kartläggning för verksamhetsutveckling: projekt genomfört av sjukhusbiblioteket vid universitetssjukhuset MAS i Malmö*. Malmö: SAB
- Gustafsson, Torbjörn (1996) *Själens biologi: Medicinen, kulturen och naturens ordning 1850-1920*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium
- Harnesk, Paul (1934) Hur man ordnar ett sjukhusbibliotek: vinkar och råd av stadsbibliotekarien fil.mag. Paul Harnesk. *"Vi och ni" tidskrift för sjuka och friska.*; 1934(3):2, s. 32-34
- Hofrén, Manne (1937) Sjukhusbibliotek i Kalmar. *BBL biblioteksbladet* 1937 (22:8), s. 312
- Holst, Ruth (1991) Hospital libraries in perspective. *Bull Med Libr Assoc.* 1991 January, 79(1): 1-9
- Johannisson, Karin (1997) *Kroppens tunna skal: Sex essäer om kropp, historia och kultur*. Stockholm: Norstedts Förlag AB
- Johannisson, Karin (1990) *Medicinens öga: Sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter*. Stockholm: Norstedts
- Kallenberg, Kjell & Larsson, Gerry (2004) *Människans hälsa; livsåskådning och personlighet*. Stockholm: Natur och Kultur
- Liedman, Sven-Eric (1980). *Surdeg - En personlig bok om idéer och ideologier*. Stockholm: Författarförlaget
- Liedman, Sven-Eric och Nilsson, Ingemar (1989) *Om ideologi och ideologianalys, Uppsatser och texter utgivna av...* Göteborg: Arachne, Institutionen för idé- och lärdoms historia vid Göteborgs universitet

- Linder, Greta (1937) Sjukhusens biblioteksfråga. *Hertha* 1937 (24): 2, s. 43-45
- Linder, Greta (1947). *Bibliotekarieyrket – En orientering för aspiranter och biblioteksstyrelser*. Uppsala: Sveriges Allmänna Biblioteksförnings småskrifter nr 24
- Linder, Greta & Söderberg, Maja-Stina (1937). *Sjukhusbibliotek*. Uppsala: Sveriges Allmänna Biblioteksförnings småskrifter nr 3
- Naurin, Pia och Pihlblad, Maud (1998). *Människor & händelser i Bohuslandstinget 1863-1998*. Uddevalla: Bohusläns museum och Bohusläns hembygdsförbund nr 65
- Nilsson, Ingemar & Hans-Inge Peterson (1998) *Medicinens idéhistoria*. Stockholm: SNS Förlag
- Norberg, Manfred (1935) Sjukhusbibliotek: ett inlägg av linjearbetaren Manfred Norberg . "Vi och ni" tidskrift för sjuka och friska; 1935 (4):1, s.35-37
- Ostenfeld, Elisabeth (1931) *Biblioteksarbejde paa sygehuse*. Köpenhamn: Danmarks biblioteksfornings skrifter 4.
- Panella, Nancy Mary (1996) The patient's library movement: an overview of early efforts in the United States to establish organized libraries for hospital patients. *Bull Med Libr Assoc*. 1996 January, 84: 52-62
- Perryman, Carol (2006) Medicus Deus: a review of factors affecting hospital library services to patients between 1790-1950. *Journal of the Medical Libr Assoc*. 2006 July, 94(3): 263-270
- Persson, Sophie (2008) Debattartikel i *Göteborgsposten* (2008-09-28)
- Qvarsell, Roger (1991) *Vårdens idéhistoria*. Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Roth, Nils (1938) Länslasarettets i Halmstads bibliotek. *BBL: biblioteksbladet* 1938 (23:3), s. 115
- Schenström, Britta (1939) Hur ett sjukhusbibliotek arbetar. *Sveriges landstings tidskrift Svenska landstingsförbundet.*; 1939(26):3, s. 86-90
- Stockholm får moderna sjukhusbibliotek. Ingår i *BBL: Biblioteksbladet* 1937(22:2), s. 60-62
- Tellander, P-O (2002) *Sjukhusbiblioteken i Dalarna 90 år 1912-2002*. Falun: Falu lasarettets bibliotek och informationscentral
- Torstensson, Magnus (1996) *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna*
- Tynell, Knut (1931) Biblioteksverksamhet vid sjukhus bedriven av folkbibliotek. *BBL: biblioteksbladet* 1931(16:8), s. 323-324

Tynell, Knut (1939) Sjukhusens biblioteksfråga. *Sveriges landstings tidskrift*. Svenska landstingsförbundet. ; 1939(26):3, s. 84-86

Ulfsparré, Elsa (1939) Något om sjukhusbibliotek. *Den lungsjukes tidning..*;1939(2), s. 10

Wolfgram, Patricia A (1985) Hospital Libraries in the United States: Historical Antecedents. *Bulletin Medical Library Association*. 1985 January: 73(1):32-38

Wahlstrand, Arne (1936) Böcker till de sjuka! "*Vi och ni*" tidskrift för sjuka och friska. ; 1936(5):1, s. 32-34

Åberg, Åke (1982) Folkbibliotekens historia intill 1960-talet. *Folkbibliotek i tal och tankar: en faktarapport från folkbiblioteksutredningen*. Stockholm: Liber

Åhlin, Greta (1939) Hur ett sjukhusbibliotek arbetar. *BBL: biblioteksbladet* 1939 (24), s. 86-88

Östling, Gösta (1931) Sjukhusbibliotek. *BBL: biblioteksbladet* 1931 (16:6), s. 231-235